ESTUDIS

HÉCTOR LÓPEZ
La campanya del marquès de la Romana vista per Rafael Milans del Bosch

JOAN FLORENSA
Josep Puig i Cadafalch (1867-1956) i l'Escola Pia

JOSEP COLOMER I BUSQUETS
L'enterrament a Mataró del president Josep Puig i Cadafalch, el 25 de desembre de 1956

JOAQUIM LLOVET †
El meu pas per l'Arxiu Municipal (1941-1942 i 1943-1944)

MARCEL OLM
La soprano Pilar Adan i Ferrer

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/119

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 2017

FULLS/119

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 2017

TAULA

● **EDITORIAL** 1

● **ACTUALITAT** 2

● **ESTUDIS**

LA CAMPANYA DEL MARQUÈS DE LA ROMANA VISTA PER RAFAEL MILANS DEL BOSCH
Héctor López 8

JOSEP PUIG I CADAFALCH (1867-1956) I L'ESCOLA PIA
Joan Florensa, escolapi 16

L'ENTERRAMENT A MATARÓ DEL PRESIDENT JOSEP PUIG I CADAFALCH, EL 25 DE DESEMBRE DE 1956
Josep Colomer i Busquets 27

EL MEU PAS PER L'ARXIU MUNICIPAL (1941-1942 I 1943-1944)
Joaquim Llovet † 32

LA SOPRANO PILAR ADAN I FERRER
Marcel Olm 35

● **DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA** 40

Portada: Perfil de Josep Puig i Cadafalch dibuixat per Jordi Arenas i Clavell. Publicat a la portada del *Butlletí Agrupació Cientifico-Excursionista* núm. 4, d'octubre de 1967.

Prohibida la reproducció dels textos i de les il·lustracions sense esmentar-ne la procedència.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró
Beata Maria, 3. 08301 Mataró
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
www.masmm.org

Director: Nicolau Guanyabens i Calvet

Consell de redacció: Nicolau Guanyabens i Calvet
Joan Castellà i Oliva
Jordi Malé i Pegueroles

Composició i impressió:
Copisteria Castellà - c/Pujol, 40 - 08301 MATARÓ

Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col·laboració de Ajuntament de Mataró

Amb el suport de Institut Ramon Muntaner — Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana

EDITORIAL

PUIG I CADAFACH I EL SEU TEMPS: TAN LLUNY I TAN A PROP

La celebració enguany de l'Any Puig i Cadafalch s'ha traduït en la celebració de tot d'actes dedicats a un dels més insignes mataronins, polític, arquitecte, urbanista, historiador de l'art i arqueòleg, a més d'acadèmic reconegut a nivell europeu. Justament, institucions acadèmiques com la Universitat de Barcelona i l'Institut d'Estudis Catalans (que ell presidí), junt amb la Direcció de Cultura de l'Ajuntament de Mataró, han organitzat el *Congrés Puig i Cadafalch. Arquitecte de Catalunya*.

Entre els diversos actes programats a Mataró, destaca l'exposició *Josep Puig i Cadafalch. Visió, identitats, cosmopolitisme* (Can Serra - Museu de Mataró), comissariada per Lucila Mallart, que ha presentat diversos materials inèdits i ha ofert una visió interdisciplinària de l'obra de Puig.

Tant l'exposició com el congrés posen de manifest que, malgrat la difícil situació que viuen avui el nostre país i les seves institucions, la cultura catalana continua endavant i són plenament vigents entre nosaltres els valors que encarna, els quals Puig i Cadafalch va promoure i defensar en les diverses etapes de la seva trajectòria vital.

Dos actes celebrats a Mataró han posat de manifest que el nostre moment actual no està tan lluny dels que li van tocar viure a Puig. Un és la magnífica obra de teatre de Pere Anglas *L'home inacabat*, que, a partir de rigorosa documentació, dramatitza diversos episodis de la vida del personatge, alguns d'esdevinguts durant la dictadura de Primo de Rivera i altres els primers anys del franquisme. Acabada la representació, força espectadors comentaven la semblança entre fets d'aquelles dictadures, amb inhabilitacions i imposicions, i alguns dels patits actualment pel nostre país.

L'altre és l'exposició organitzada pel MASMM, *Mataró per Puig i Cadafalch. Llums i ombres* (a l'octubre), sobre els diversos esdeveniments i actes que Mataró ha dedicat al seu il·lustre conciutadà per homenatjar-lo. L'exposició mostra com, durant la postguerra, el govern franquista va intentar silenciar la memòria de Puig a través de la censura, les prohibicions i la manipulació de la premsa; però també com els mataronins, malgrat les circumstàncies, van aconseguir el propòsit de mantenir viu el seu record i tot el que representava per al país. Una situació no gaire distant de l'actual.

ACTUALITAT

JOAQUIM LLOVET, *IN MEMORIAM*

La vinculació de Joaquim Llovet amb el Museu Arxiu de Santa Maria, encara que fos indirectament, data dels mateixos inicis de la nostra entitat, a finals dels anys quaranta. Aleshores, tot i la seva joventut —havia nascut a Mataró l'any 1921—, Llovet ja duia a les espatlles un cert bagatge en tasques arxivístiques, perquè entre 1940 i 1944 l'ajuntament —on treballava des de 1937— li havia encarregat d'ordenar l'arxiu municipal, completament desfet arran dels estralls de la guerra. Aquest contacte directe amb la documentació històrica de la ciutat, a més, desvetllaria en ell la vocació per la història, la qual encara l'havia d'apropar més al Museu Arxiu, que amb els anys es convertiria en un centre d'estudis històrics locals.

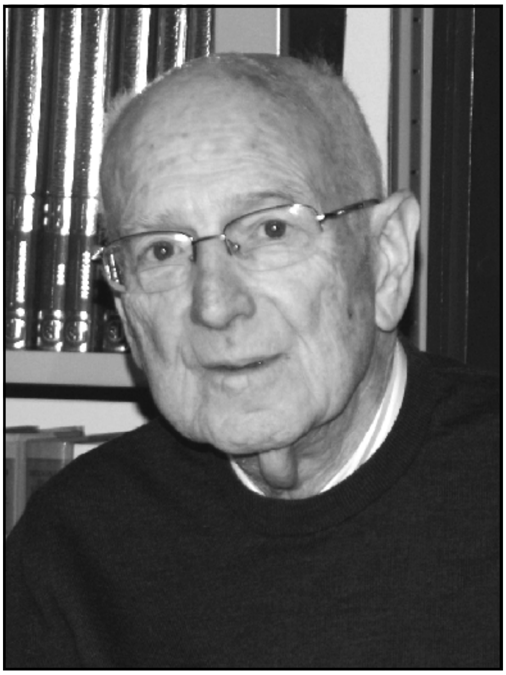

Els primers textos escrits i publicats per Llovet, però, no van ser d'història sinó periodístics i de mena ben diversa: des de crítiques de cinema fins a cròniques d'esport, passant per entrevistes i fins visions de Melilla, de quan hi feia el servei militar. Fins que l'any 1948, dins l'especial del diari *Mataró* dedicat al centenari del ferrocarril, publicà un article ben diferent. Era un primer estudi seriós sobre l'economia mataronina del segle XIX. Un estudi seguit per altres, que tractaven des de temes vinculats amb la història de l'arqueologia fins al problema de l'origen de les Santes.

Llovet s'anava formant, així, com a historiador rigorós, honest i meticulós. I, progressivament, els seus estudis, tot i que essencialment dedicats a Mataró, transcendien l'àmbit local. A mitjan anys cinquanta, per exemple, ja el trobem relacionat amb institucions com ara la Societat Catalana d'Estudis Històrics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, al butlletí de la qual publicaria algun article, com també ho faria, més endavant, a la revista *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, vinculada al Col·legi de Notaris de Catalunya.

En l'endemig, Llovet elaboraria la que es pot considerar la seva obra magna: *La Ciutat de Mataró*, editada en dos volums per Barcino entre 1959 i 1961, i que, actualitzada, revisada i molt ampliada, assoliria la seva versió definitiva l'any 2000 amb el títol *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, un volum publicat per Caixa Laietana. Un estudi que es pot considerar modèlic: en la seva primera versió va representar un salt qualitatiu respecte de tota la historiografia anterior perquè incorporava els corrents innovadors de l'Escola dels Annales, la història total, les ciències socials (demografia, geologia, urbanisme, comerç, política, folklore, etc.) i l'estadística com a eines d'investigació, corrents que Llovet conegué de la mà de Josep Iglésies i de Jaume Vicens Vives. Amb ell, doncs, naixia la primera historiografia local de base científica.

La seva tasca investigadora es veuria reconeguda, a partir dels anys seixanta, en forma dels sis Premis Iluro que analitzaven el segle XVIII mataroní i les relacions del Maresme amb Amèrica.

Tot aquest saber, Llovet també el va posar a disposició del Museu Arxiu de Santa Maria, amb el qual es va vincular de manera efectiva l'any 1974, quan la institució reprenia les seves activitats, de la mà de Manel Salicrú i Rafael Soler, tres anys després de la mort de Lluís Ferrer i Clariana. Llovet va participar activament en la creació de la seva revista d'estudis el 1978, els *Fulls*, i ja al segon número donava a llum un dels seus articles. Com a membre del Consell de Redacció de la revista, a més, va vetllar sempre pel nivell i el rigor dels estudis que s'hi publicaven, i especialment, per la seva correcció; en aquest sentit, va fixar bona part dels criteris a aplicar en la redacció dels textos.

D'altra banda, també es va implicar en les trobades d'estudiosos i investigadors organitzades anualment pel Museu Arxiu, tot participant en la primera Sessió d'Estudis, celebrada l'any 1984. Tant diversos números de la revista *Fulls* com uns quants volums de *Sessió d'Estudis* apleguen part dels resultats de la tasca investigadora realitzada

per Llovet des de finals dels anys setanta. Una tasca que va mantenir fins poc abans de la seva mort, com ho mostra el fet que aquest mateix número inclogui, de manera pòstuma, el seu darrer article dedicat al seu pas per l'Arxiu Municipal entre 1941 i 1944. Amb motiu dels seus 90 anys, el Museu Arxiu publicà la seva extensa bibliografia al número 102 de *Fulls*, corresponent al gener de 2012.

Joaquim Llovet, que mai no va cursar estudis universitaris, és l'exemple perfecte d'autodidacta que, amb una intel·ligència poc habitual i un ingent treball, va obrir-se camí fins a ser reconegut per les més altes instàncies acadèmiques del país i de l'estat, com són la Reial Acadèmia de Bones Lletres o la Real Academia de la Historia. Ha estat un honor poder comptar-lo entre els membres més destacats del Museu Arxiu de Santa Maria.

Home savi i bondadós, mestre d'historiadors, va morir a l'edat 95 anys el dia 27 d'agost passat. Descansi en pau.

Nicolau Guanyabens i Calvet
President-Director

EL PROCÉS DE DIGITALITZACIÓ DELS LLIBRES SACRAMENTALS DEL MUSEU ARXIU

El Museu Arxiu (MASMM) conserva els llibres sacramentals històrics de la parròquia de Santa Maria des del segle XVI fins a la Guerra Civil. Contenen els assentaments que certifiquen l'acompliment dels principals sagraments per part dels feligresos. Els més importants (baptismes, matrimonis i òbits) conformen un conjunt de 105 volums, amb sèries força completes i gairebé ininterrompudes en el temps.

Tot i tenir funcions eclesiàstiques, aquests llibres són un veritable registre públic de la població d'èpoques passades en què el padró civil d'habitants era inexistent i la parròquia era el nucli orgànic de la vida social, de manera que quasi tota la població passava per aquest sedàs documental.

El seu estudi sistemàtic, bàsic pels genealogistes, pot proporcionar una perspectiva temporal, evolutiva i comparativa immillorable, perquè els llibres aporten dades sobre llocs, cases, carrers, procedències, noms de persona, edats, dates, professions, parentius, referències a testaments, malalties, etc., elements que faciliten molt la investigació en diferents camps del coneixement.

Tant el pas del temps com l'ús sovintejat dels llibres han causat la seva progressiva degradació, per la qual cosa, dels anys vuitanta ençà, s'han dut a terme diferents actuacions sobre els volums per preservar-los amb vista a les generacions futures, i també per garantir-ne la consulta als estudiosos i les persones interessades. Entre 1987 i 1988, per exemple, es van microfilmar els llibres de baptismes i matrimonis per raons de seguretat. Però com que l'accés als continguts mitjançant màquines lectores de microfitxes resultava lent i complicat, es van continuar consultant i manipulant els llibres físicament.

Tot i que durant el quadrienni 2005-2008 es van restaurar 54 llibres, era evident que la solució havia de passar per la digitalització integral de les sèries.

L'any 2016, com a persona interessada en els lligams familiars de la nostra ciutat, vaig plantejar a la Junta del MASMM la possibilitat de dur a terme la necessària campanya de digitalització dels llibres. En primer terme, vam parlar amb el director de l'Arxiu Comarcal (AC), que s'hi va mostrar interessat, però sense poder comprometre's a una solució a mitjà termini. Això no obstant, l'AC va facilitar informació sobre els estàndards a complir en el procés de digitalització a fi i efecte que en un futur es pogués integrar dins la xarxa actual de consulta de la Generalitat de Catalunya.

Donat l'elevat cost que comporta la digitalització de 105 llibres, tant en mitjans tècnics com en hores de feina, vaig decidir presentar a la Junta del MASMM un projecte anomenat «MASMM. Escaneig de Llibres Sacramentals», amb dos objectius claus: preservar la informació dels llibres i possibilitar-ne l'accés digital de forma fàcil. Vam posar fil a l'agulla. En una fase preparatòria, es van definir l'abast, els requisits, els lliuraments per fases, les parts afectades pel projecte i la seva valoració econòmica, com també els processos o sistemes gerencials necessaris, les exclusions i el pla d'implantació.

Al setembre de 2016, es va digitalitzar el llibre número 13 d'òbits per comprovar la qualitat del procés i a l'octubre es va fer una demostració de com seria el sistema d'accés a la informació per part dels usuaris. D'octubre de 2016 a maig de 2017, s'han anat digitalitzant tots els altres llibres, a raó d'unes 9 hores de feina per cada llibre, incloent-hi el procés posterior a l'escaneig: el tractament de les imatges per fer fàcil la lectura i l'accés a la informació. També s'han incorporat al sistema els índexs dels llibres sacramentals de la parròquia de Sant Josep, però no el contingut dels seus llibres.

En total, s'han escanejat 34.391 fulls, és a dir, 68.782 pàgines, les quals s'han enquadrat manualment. Per poder gestionar-les, s'han generat un total de 214.621 fitxers, que, juntament amb els 7.897 de la parròquia de Sant Josep i 24 fulls solts annexats als llibres, sumen 222.542 fitxers, que ocupen 60 GB de dades.

L'actuació ha estat realitzada amb mil hores de treball. Tots els materials i els recursos necessaris per a la digitalització i el tractament informàtic han anat a càrrec de l'autor del present artícle, excepte els materials que ha calgut instal·lar al MASMM per fer possible la consulta de les imatges.

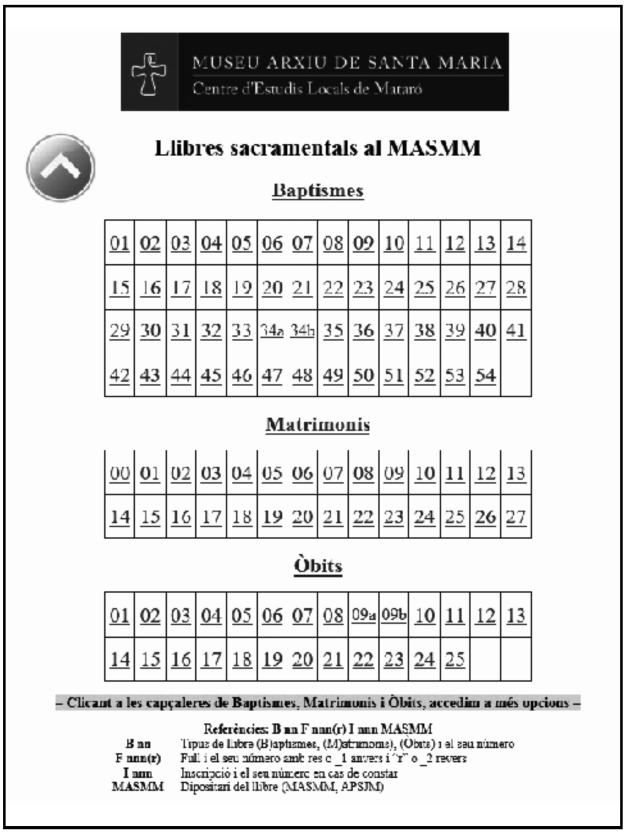
MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró

Llibres sacramentals al MASMM

Baptismes

01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
29	30	31	32	33	34a	34b	35	36	37	38	39	40	41
42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	

Matrimonis

00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27

Òbits

01	02	03	04	05	06	07	08	09a	09b	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25		

– Clicant a les capçaleres de Baptismes, Matrimonis i Òbits, accedim a més opcions –

Referències: B nn F nnn(r) I nnn MASMM

B nn	Tipus de llibre (B)aptismes, (M)atrimonis), (Òbits) i el seu número
F nnn(r)	Full i el seu número amb res o _1 anvers i "r" o _2 revers
I nnn	Inscripció i el seu número en cas de constar
MASMM	Dipositari del llibre (MASMM, APSJM)

Un cop feta la digitalització dels llibres, per la complexitat de gestionar els temes de propietat, drets i publicació dels documents, s'ha optat perquè la consulta dels materials digitalitzats es faci dins la seu del MASMM en forma d'intranet i amb una inscripció prèvia. Si més endavant es volgués integrar tota la base informativa en un altre àmbit per facilitar el seu accés en obert i/o des d'altres plataformes, el sistema ho permetria.

Això vol dir que, ara per ara, els llibres digitalitzats sols són accessibles a nivell local, dins les estances del MASMM (carrer Beata Maria, 3, de Mataró). Els mitjans necessaris, però, són els mateixos que per accedir a internet: sols cal un navegador dins un telèfon mòbil, una tauleta o un ordinador. Mitjançant qualsevol d'aquests dispositius s'accedeix a una xarxa WIFI local i, una vegada establerta la connexió, es pot navegar pels diferents llibres i recursos disponibles.

L'estructura i la nomenclatura utilitzades permeten accedir directament a la informació cercada una vegada conegut el llibre i el foli que la contenen. El sistema d'accés permet consultar conjuntament tots els llibres per la inicial dels cognoms, de forma que les persones interessades en un determinat cognom poden cercar-lo directament a tots els índexs (i no cal anar canviant de llibre). Un cop l'usuari sap quins són els registres de cada llibre que contenen la informació buscada, pot anar directament a consultar-los i, si escau, pot descarregar-se'ls al seu dispositiu.

Després d'un període de proves, el nou sistema ha entrat en funcionament oficialment l'1 de setembre de 2017. A partir d'aquesta data, han deixat de ser consultables els llibres originals. Els usuaris poden dur a l'arxiu els seus propis dispositius o, si no en porten, poden usar tauletes que posa a la seva disposició el Museu Arxiu. Es recomana que, per a les primeres visites o per si és necessari algun tipus de suport en les recerques, s'escrigui a l'adreça de correu: masmm@masmm.org.

El nou sistema ens aporta còpies de seguretat, facilita l'accés, comporta una millora en les condicions de lectura i evita definitivament la consulta directa dels llibres originals. És la millor contribució que podem fer per preservar aquest bé que, pel seu alt interès històric i cultural, forma part del patrimoni documental de Catalunya.

Xavier Clavell i Nadal

EXPOSICIÓ SOBRE L'ARQUITECTE LLUÍS GALLIFA I GRENZNER

El dia 12 de maig s'inaugurà, a l'estatge del Museu Arxiu, l'exposició *L'arquitecte Lluís Gallifa Grenzner. La formació d'un arquitecte (1906-1916)*, dedicada a la figura de qui fou arquitecte municipal de Mataró durant 43 anys, des del 1916 fins al 1959. S'hi explicava el procés de formació i naixença professional de l'arquitecte a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona entre els anys 1906 i 1915, dins del primer període de funcionament d'aquesta institució, creada el 1875. Produïda pel Museu Arxiu i la família Gallifa, amb la col·laboració de la Direcció de Cultura de l'Ajuntament de Mataró, l'exposició va estar oberta al públic fins al 17 de juny. El dissabte 20 de maig s'organitzà una visita a l'exposició que va ser guiada per Mariona Gallifa, néta de l'arquitecte.

Fotografía: Joan Turà

CONFERÈNCIA DEL DIA INTERNACIONAL DELS MUSEUS

El 18 de maig va tenir lloc a la sala d'actes, amb motiu del Dia Internacional dels Museus 2017, la conferència *L'arquitecte Lluís Gallifa Grenzner: els inicis d'una llarga trajectòria*, a càrrec de Mariona Gallifa i Agàpit Borràs, arquitectes. Versà sobre quina era la formació d'un estudiant d'arquitectura a principis del segle XX i quines influències va rebre Lluís Gallifa, ben visibles a les seves obres a Mataró. El Museu Arxiu de Santa Maria organitzà aquest acte conjuntament amb el Museu de Mataró.

REOBERTURA DE LA SALA DE JUNTES DEL CONJUNT DELS DOLORS

El dimecres 21 de juny, al migdia, va tenir lloc l'acte de reobertura de la Sala de Juntes dels Dolors, amb una il·luminació i una ambientació renovades. Aquest espai extraordinari, sovint batejat com la capella Sixtina de Mataró, va tornar a estar a disposició del públic a partir de l'1 de juliol.

Van participar a l'acte Mn. Segimon Garcia, rector de la parròquia de Santa Maria; Àngels Solé, directora del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya; Mn. Ramon Batlle, sotsdelegat d'Economia de l'Arquebisbat de Barcelona; Nicolau Guanyabens, director del Museu Arxiu, i Joaquim Fernàndez, regidor de Cultura de l'Ajuntament de Mataró.

Així mateix, l'Arquebisbat de Barcelona va presentar una planificació museística de visites guiades regulars i concertades, i la nova pàgina web: santamariamataro.org.

CONFERÈNCIA DE PERE TIÓ I PRESENTACIÓ DE *FULLS* 118

El dimecres 5 de juliol, a la sala d'actes de la Fundació Iluro, se celebrà un acte per presentar el número 118 de la revista *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, i a continuació Pere Tió i Casas intervingué amb la conferència *Joaquim Torres-Garcia a Mataró*, en la qual va complementar, amb imatges i més explicacions, l'article publicat amb el mateix títol a la revista esmentada.

Joaquim Torres-Garcia és un artista internacionalment reconegut i valorat, pilar bàsic del Noucentisme a Catalunya i de l'Avantguarda a nivell internacional. Fill de pare mataroní, va néixer a l'Uruguai el 1874. Tió aportà informació inèdita sobre el període de poc més d'un any que l'artista passà a Mataró, a l'edat de 17 anys, on rebé les primeres lliçons artístiques del professor Josep Vinardell a l'Escola Municipal d'Arts i Oficis.

El Museu Arxiu va convidar a l'acte especialment els socis de l'Associació Sant Lluc per l'Art, que són els promotors, conjuntament amb la Fundació Iluro i l'Ajuntament de Mataró, del Premi de pintura Torres-Garcia.

SISÈ FESTIVAL INTERNACIONAL D'ORGUE

Al llarg de la primera quinzena de juliol, es va celebrar la sisena edició del Festival Internacional d'Orgue Mataró-Barcelona Jaume Isern. Es tracta d'un esdeveniment especial i únic ja que els concerts, que compten amb un públic que ha fet seu el certamen, es presenten en un format innovador i de qualitat màxima, gràcies als quals l'orgue de la Basílica de Santa Maria, inaugurat l'any 1927, se situa a un nivell internacional. Com sempre, la nostra entitat va col·laborar en l'organització del festival. Entre els dies 11 i 14 va tenir lloc a la sala d'actes del Museu Arxiu el taller de cant gregorià que va impartir Ismael Villanueva Herrero, professor del Conservatori Professional de Saragossa.

CONFERÈNCIA EN RECORD DE LA SOPRANO PILAR ADAN

El dia 21 de juliol, el compositor i pianista Marcel Olm va oferir la conferència *Pilar Adan en el record: 50 anys junts pels viaranys de la música*. Va tenir lloc a la Capella dels Dolors en el marc de les festes de les Santes de Mataró, i va esdevenir un acte emotiu de reconeixement a la soprano mataronina Pilar Adan, que havia mort uns mesos abans a Barcelona. Olm i Adan actuaren com a duo en nombrosos concerts, nacionals i internacionals. La soprano tenia, endemés, una forta vinculació amb la Missa de Glòria de Mossèn Blanch ja que la va interpretar moltes vegades, primer com a membre del cor i després com a solista.

EXPOSICIÓ *MATARÓ PER PUIG I CADAFALCH. LLUMS I OMBRES*

La tercera exposició d'enguany, titulada *Mataró per Puig i Cadafalch. Llums i ombres*, es va inaugurar el 21 de setembre. La mostra, de producció pròpia i amb Nicolau Guanyabens i Jordi Malé com a comissaris, s'ha centrat en els esdeveniments i actes que ha fet Mataró, a través de l'Ajuntament o bé d'entitats culturals i civils, per homenatjar el seu il·lustre compatrici i preservar la seva memòria. Actes i esdeveniments plens de clarobscurs. És l'aportació de la nostra entitat a l'Any Puig i Cadafalch. L'acte d'inauguració va comptar amb la participació de Carles Bailo, Imma Bassols, Manuel Cusachs, Mariona Gallifa, Esteve Mach, M. Àngels Mas i Josep Puig-Pla, mentre que Jordi Malé va conduir la presentació i va explicar el contingut d'alguns dels apartats. La mostra s'ha pogut visitar fins al 28 d'octubre.

Fotografía: Joan Turà

JORNADES EUROPEES DE PATRIMONI 2017

Des de Santa Maria, s'han organitzat tres activitats en el marc de les Jornades Europees de Patrimoni, totes el dissabte 7 d'octubre. D'una banda, visites al campanar de la mà del Grup de Campaners, per conèixer les diverses fases de construcció de la torre, el món de les campanes i les feines del campaner.

En segon lloc, les visites guiades a la Sala de Juntes del conjunt dels Dolors, que recentment ha estat objecte de millores en el sistema d'il·luminació i en l'ambientació. I la tercera va ser una activitat de tarda: dues visites guiades a l'exposició *Mataró per Puig i Cadafalch. Llums i ombres*, de la mà de Jordi Malé, un dels comissaris de la mostra.

CONGRÉS *PUIG I CADAFALCH. ARQUITECTE DE CATALUNYA*

Entre el 18 i el 21 d'octubre va celebrar-se, a Barcelona i a Mataró, el Congrés *Puig i Cadafalch. Arquitecte de Catalunya*, organitzat per la Universitat de Barcelona, l'Institut d'Estudis Catalans i la Direcció de Cultura de l'Ajuntament de Mataró. El congrés ha fet aflorar recerques inèdites, d'entre les quals destaquem les dues comunicacions de socis del Museu Arxiu. D'una banda, Héctor López va presentar la comunicació *Puig i Cadafalch i la seva parròquia. Les intervencions a Santa Maria de Mataró (1917-1946)*; i de l'altra, Maria Ribas va tractar de la figura del seu pare en relació amb el mestratge de Josep Puig i Cadafalch: *Marià Ribas i Bertran. Exemple de l'impacte i difusió de l'Escola Catalana d'Arqueologia.*

CONVOCATÒRIA DE LA *XXXIV SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS*

El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, prepara la XXXIV Sessió d'Estudis Mataronins, que tindrà lloc la tarda del dissabte 18 de novembre. El mateix dia es presentarà la publicació que conté les comunicacions de la Sessió de l'any passat, en versió resumida (paper) i versió completa (CD).

Es convoca els estudiosos en qualsevol àrea d'investigació perquè hi puguin presentar comunicacions escrites. Hauran de ser estudis inèdits i el seu àmbit geogràfic es limitarà al Maresme. Les bases de la convocatòria són similars a les de d'any passat, amb alguns canvis importants, dels quals destaquem que la versió completa de la comunicació podrà tenir una extensió màxima de 25 pàgines (2.500 caràcters amb espais inclosos cadascuna) i haurà de ser lliurada abans del 31 de gener de 2018.

En l'acte de la sessió es disposarà de 10 minuts per presentar la comunicació. El Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col·laboració de la Direcció de Cultura de l'Ajuntament de Mataró, tindrà cura de l'edició digital de la versió completa de les comunicacions i l'edició en paper de les respectives versions resumides.

PASSEGEM PER LA HISTÒRIA DEL CARRER DE BARCELONA

El Museu Arxiu de Santa Maria ha organitzat una ruta guiada pel carrer de Barcelona, de la mà de Pilar González-Agàpito, autora del llibre *El carrer de Barcelona. Cent històries i un carrer*, per conèixer el passat dels seus portals, les façanes, els comerços, les famílies i un llarg etcètera, història i històries d'aquesta antiga artèria que connecta la Riera amb la plaça de la Peixateria. Va ser el diumenge 22 d'octubre, entre les 11 i les 13 h. Hi van assistir 56 persones. Al novembre hi haurà una nova oportunitat per fer aquesta visita guiada.

NOTÍCIA DE DONATIUS RECENTS

Els marmessors de Jordi Arenas han fet donació al Museu Arxiu dels dietaris de l'artista escrits entre 1936 i 1998. Aquests materials biogràfics presenten un interès històric, en especial tots els que contenen les anotacions dels temps de la Guerra Civil i la primera postguerra que mostren com va viure un jove mataroní els esdeveniments que se succeïren a la ciutat.

Quico Pros ha ingressat el fons del Sindicato Nacional del Espectáculo (1955-1977). Montserrat Alsina ha aportat a la biblioteca dos llibres molt antics: un diccionari llatí-castellà de 1827 i uns *Examenes Generales de Theologia Moral* de 1734. Eloi Codina i Filbà ha donat una fotografia panoràmica de gran format de l'interior de Santa Maria en plena celebració de la Missa de les Santes de 2016, fotografia que s'ha penjat al capdavall de l'escala d'accés a la sala de consultes. En donem les gràcies públicament.

També agraïm les aportacions de materials documentals diversos a Encarnació Soler, Josep Lladó, Francesc Masachs, Nati Dorda, Àngela Bartrolí i Santiago Fradera.

Dins el fons de la nissaga dels Milans del Bosch que es conserva al Museu Arxiu de Santa Maria, hi ha unes cartes que un membre de la família, capità de l'exèrcit espanyol, va escriure mentre participava en una campanya militar molt singular, la del marquès de La Romana cap al Nord d'Europa per fer respectar el bloqueig comercial que Napoleó volia imposar a Gran Bretanya.

Héctor López transcriu i analitza aquests documents d'entre 1807 i 1808 que donen fe del periple de les tropes per arribar a Dinamarca i de l'esbojarrat retorn a casa per mar, amb les embarcacions, vet aquí la paradoxa, de l'esquadra enemiga.

LA CAMPANYA DEL MARQUÈS DE LA ROMANA VISTA PER RAFAEL MILANS DEL BOSCH

EL PERSONATGE

La nissaga familiar dels Milans del Bosch té el seu origen a la població de Sant Vicenç de Montalt (El Maresme) i la trobem documentada ja a inicis del segle XV. La dels Milans, seria una nissaga que aniria ramificant-se i adoptant com a afegit al cognom primigeni un nou cognom en funció de la seva situació dintre els límits d'aquesta població. Així doncs, els Milans són també «del Bosch» perquè la seva casa pairal estava situada prop d'una zona feréstega del terme de Sant Vicenç de Montalt.[1]

El nostre protagonista, Rafael Milans del Bosch i Arquer, nascut l'any 1759, era el segon fill del matrimoni format, l'any 1755, per Ramon Arquer i Romà de Portell i Rocafort, d'Arenys de Mar, i Rafaela Milans del Bosch i Pagès. Com veiem, en aquest cas va prevaldre com a primer cognom el de la mare, degut al fet que un avantpassat seu, Pere Milans del Bosch i Cruanyes (mort l'any 1691), havia establert en el seu testament que el patrimoni familiar només podria ser heretat per part d'algú que dugués el cognom Milans del Bosch.[2]

Rafael Milans del Bosch va tenir dos germans, Ramon (nascut el 1757) i Francesc (nascut al 1769). El primer va arribar a ser cavaller de l'Orde de Santiago, a més de pensionat amb l'Encomienda de l'Obreria de l'Orde de Calatrava i comandant de la Quarta Companyia de Granaders dels Reials Guardes de la Infanteria Espanyola.

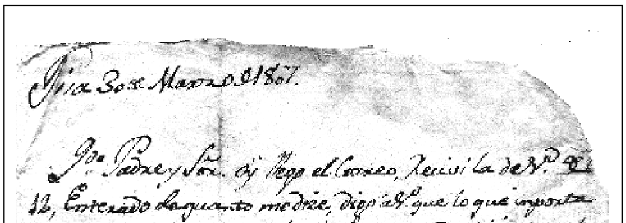
Pisa 30 de Marzo de 1807.

Mi Padre y Señor: oy llegó el Correo, recibí la de V.md de 12, enterado de quanto me dice, digo a V.md que lo que importa es que coma, y vea con alegria procurando vivir muchos años, que es lo que devemos procurar; yo procuro y aré lo posible para serle lo mas pronto que pueda, pero esté seguro que siempre será yo el primer punto vivir y morir con el mayor honor, aun que [illegible] V.md

Por este Correo hemos tenido la orden de marchar, no solo mi Regim.to sino el todo de esta division, pero no sabemos adonde bamos ni como ni quando; pues la orden de este Gen.l solo dize estar prontos para marchar, y la que a recivido el Coron.l del Inspector dize lo mismo, añadiendo recivirémos 150 Cavallos que vienen de España para completar el Regim.to a fin de marchar a la Campaña a las ordenes del Gen.l marques de la Romana. V.md

No puedo ser mas largo, [illegible] de todo luego, y le remitiré mi testamento, y veré en donde podré dejar mi nuebo equipaje a fin lo recivan en caso yo muera, pues el [illegible] que buelba a su Patria será feliz. V.md

Mande V.md a su hijo Rafael Milans

Carta escrita per Rafael Milans del Bosch des de Pisa, el dia 30 de març de 1807, adreçada al seu pare.

MASMM. Fons Milans del Bosch.

Francesc, per la seva part, va jugar un paper destacat en la resistència contra les tropes franceses, i després contra Ferran VII, en defensa dels principis liberals de la Constitució de Cadis de l'any 1812. La seva actuació com a guerriller contra les tropes napoleòniques li valdrien el títol de general, tot i que les seves marcades tendències liberals el portaran a combatre l'absolutisme imposat per Ferran VII «el Deseado» participant en l'intent de revolta protagonitzada pel general Lacy l'any 1817, i a tenir un destacat paper en el comandament de les milícies liberals contra els escamots absolutistes durant el Trienni Liberal. Passat aquest període, es va exiliar a França, des d'on participaria en la incursió militar a l'Empordà l'any 1830, amb poc èxit.[3]

Quant a Rafael, abans de marxar a la campanya del marquès de La Romana al nord d'Europa, havia entrat a formar part del Regiment de Dracs de Villaviciosa, ostentant el títol de capità. Un cop retornat a la Península i arran d'una Reial Ordre de data 24 de desembre de 1808, va obtenir el rang de tinent coronel, ascens atorgat com a participant, precisament, en la campanya del marquès de La Romana. El 5 de maig de 1810, mentre era a Catalunya, va ser nomenat coronel pel general Enrique O'Donell.[4]

Mentre estava a Catalunya, es va casar amb Clara Rajoy, nascuda l'any 1790 a Montevideo, filla del brigadier Domingo Rajoy, governant del castell de Montjuïc, i de Maria Lluïsa Montero. Aquest casament va tenir lloc l'any 1810, i fruit d'aquest matrimoni van néixer dos fills: Rafael (nascut l'any 1814 a Sant Andreu de Palomar) i Mercè (nascuda l'any 1817 a Barcelona). Aquest Rafael (fill) també seguiria la carrera militar, a l'igual que el seu pare i els seus oncles, i va passar a ser membre de la Junta d'Armament de Mataró l'any 1844 i a ser nomenat cavaller de l'Orde de Carles III l'any 1847. Dues de les seves filles, Maria Lluïsa (casada amb l'advocat de Tolosa Genaro Sorarrain y Ruiz de Ogarrio) i Encarna, serien les que durien a terme la liquidació dels béns familiars de Sant Vicenç de Montalt, que havien quedat malmesos arran dels conflictes de començaments de segle XIX.[5]

Sigui com sigui, Rafael Milans del Bosch i Arquer no va viure per veure com desapareixia una part dels béns familiars, ja que va morir l'any 1834 a Barcelona, a l'edat de 68 anys, i va ser enterrat a la Catedral d'aquesta ciutat. Havia passat els últims anys de la seva vida com a agregat a l'Estat Major de la guarnició de Barcelona.[6]

LA DOCUMENTACIÓ

Pel que fa a la documentació motiu del present treball, l'hem localitzada dintre el fons familiar que es conserva al Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró. Forma part d'una secció documental més extensa, denominada «Patrimonial», que ocupa uns 50 metres lineals, i que recull documentació procedent de persones, famílies, empreses, botigues i entitats mataronines o vinculades per algun motiu amb la ciutat.[7]

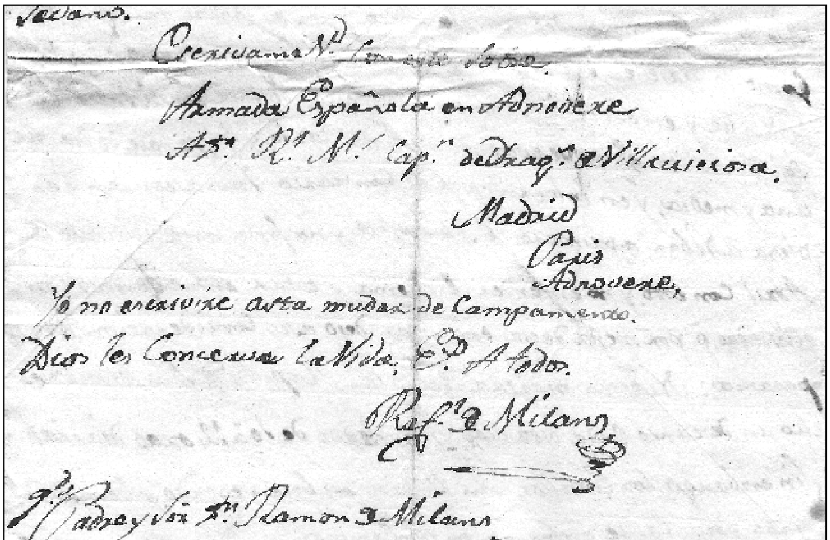
Armada Española en Adnovere
Madrid
Paris
Adnovere
Yo no escrivire esta mudar de Campamento.
Dios les Conceva la Vida, Ex.P. A todos.
Rafl. de Milans
P. Padre y Sor. Dn. Ramon de Milans

Fragment final, de comiat, de la carta escrita des de Celle, de 24 de juny de 1807. MASMM. Fons Milans del Bosch. La adreça remitent: Armada Española en Adnovere (Hannover). Destinatari: Padre y Señor Dn. Ramon de Milans.

Quant al fons familiar dels Milans del Bosch, n'ha tingut cura l'estudiós local Lluís Adan i Ferrer, que ha anat classificant tota la documentació provinent d'aquesta nissaga del Maresme. Està pendent, no obstant això, la seva descripció i catalogació.

Dintre d'aquest fons, es conserven sis cartes escrites per Rafael Milans del Bosch i Arquer mentre formava part del cos expedicionari del marquès de La Romana. D'aquestes, dues són escrites a la ciutat de Pisa (amb dates de 15 de febrer i 30 de març de 1807), una des d'Augsbourg (28 de maig de 1807), una a la ciutat de Celle (amb data 24 de juny de 1807) i dues que, malauradament,

no tenen data ni tampoc cap referència geogràfica. Creiem, però, que almenys una d'aquestes lletres devia ser escrita poc temps després del seu retorn a Espanya, ja que hi trobem el relat del viatge de retorn a bord dels vaixells britànics. Finalment, Milans del Bosch també confegí un quadre on anava apuntant el recorregut del seu periple, preocupant-se d'anotar la distància entre les diverses parades i alguns comentaris del que ell creia curiós relatar.

CONTEXT HISTÒRIC

La posició espanyola en els conflictes que es van succeir a Europa després del triomf de la Revolució Francesa va ser, en un primer moment, situar-se del costat de la naixent República del país veí i de la mà del ministre Godoy. Aquest apropament es va iniciar amb la signatura dels tractats de Basilea (1795) i de San Ildefonso (1796),[8] que van suposar una aliança entre França i Espanya per combatre la Gran Bretanya.

Aquest conflicte va resultar un desastre per als interessos espanyols. Amb la signatura de l'anomenada Pau d'Amiens (1802), es posava punt final a les hostilitats entre els blocs formats per França i Espanya per un cantó, i Gran Bretanya i Portugal per l'altre. Un cop aconseguida la pau, i per garantir la neutralitat en futurs conflictes, el govern espanyol va accedir al pagament de sis milions de lliures mensuals a França, a més de permetre l'entrada dels vaixells d'aquesta nació als ports espanyols.[9]

Malgrat aquests intents per mantenir la pau, l'any 1804 es tornava de nou a entrar en conflicte amb Gran Bretanya, aquest cop amb Napoleó coronat ja com a emperador de França. Com a resultat del Conveni d'Aranjuez, signat tres anys abans (1801), la flota espanyola s'havia posat al servei de França. I quan l'any 1805 la flota britànica va guanyar la Batalla de Trafalgar, va destruir l'esquadra combinada francoespanyola, amb la consegüent desaparició de la flota aliada.

De resultes d'aquest desastre en la guerra naval contra Gran Bretanya, Napoleó va dictaminar el Bloqueig Continental (21 de novembre de 1806), amb el qual es pretenia ofegar el comerç britànic per poder, així, derrotar l'enemic. Va ser després d'aquest decret que el ministre Manuel Godoy es va veure obligat a prendre tot un seguit de mesures que anaven encaminades a demostrar a Napoleó que Espanya era un aliat incondicional en la seva lluita.

Pedro Caro y Sureda, III marquès de La Romana.

Així doncs, es va enviar a Pedro Caro y Sureda, III marquès de La Romana, al capdavant de 15.000 homes a Dinamarca per ajudar a imposar el bloqueig al nord d'Europa (maig de 1807). Es va signar un tractat de pau amb Rússia (juliol de 1807) i, a més, s'acceptà la pujada al tron del Regne de les Dues Sicílies del germà de Napoleó, Josep. Finalment, es va signar el Tractat de Fontainebleau (27 d'octubre de 1807), pel qual s'autoritzava l'entrada de tropes franceses a Espanya per atacar Portugal.[10]

L'anomenada Divisió del Nord tenia un fort component de soldats catalans. El conjunt de les tropes partí de Florència el 22 d'abril de 1807, travessà la Confederació Germànica, ajudà l'exèrcit francès a conquerir Dinamarca i s'establí en diverses illes de Suècia per fer respectar el bloqueig desitjat per Napoleó. Mentre esperaven ordres oportunes, s'esdevingué la invasió de la Península per part de França (els fets de maig a Madrid). Les tropes espanyoles quedaren fora de joc perquè estaven servint un exèrcit que en aquells moments ocupava el seu propi país, i decidiren acceptar l'oferta dels anglesos, fins aleshores enemics, d'organitzar la fugida dels 14.000 homes embarcant-los en vaixells britànics. Una missió complicada que es va dur a terme amb relatiu èxit entre l'agost i l'octubre de 1808.

COMENTARI DE LES CARTES

Rafael Milans del Bosch participà en la campanya militar del marquès de La Romana. Les seves cartes ens apropen a la mentalitat d'un membre d'una família de petits terratinents catalans que es veu empès a viatjar per Europa en missió militar. Ens deixen, negre sobre blanc, les impressions, les vivències i les experiències en trobar-se nous paisatges, ciutats desconegudes i altres formes de viure. A més, en la narració del viatge de tornada a Espanya, podem arribar a conèixer les dificultats del viatge per mar, però també els canvis polítics que es van succeir en la política internacional durant les Guerres Napoleòniques.

Al Museu Arxiu se'n conserven sis cartes (segurament Milans del Bosch en va escriure moltes més que no ens han arribat, de les quals en reproduïm quatre a continuació, i de les quals destaquem una sèrie d'aspectes curiosos que podem extreure de la seva anàlisi. De la lectura de la primera carta notem el malestar de Rafael Milans del Bosch quan afirma que els interessos d'aquesta la campanya «*me incomodan por ser contra mi jenio*». La segona carta ens mostra la preocupació vers la salut del seu pare, dient-li en un to gairebé paternal que el que hauria de fer és descansar i menjar. En aquesta segona carta també ens informa de les ordres que havien rebut de posar-se en marxa juntament amb tota la divisió dirigida pel marquès de La Romana. Davant aquest fet, Rafael opta per escriure testament, preparant-se per qualsevol eventualitat durant el que restava de campanya.

Les últimes dues cartes són les que més informació ens aporten, juntament amb el quadre amb la llista de poblacions per on passaven. Així, en la tercera carta ens descriu, sorprès, el fred clima del nord. També ens parla de com la població local els ajudava a passar les inclemències del temps, fet que el porta a qualificar els nadius com a «*buenas gentes*». En aquesta carta també podem veure el xoc que va suposar per a un catòlic endinsar-se en zones habitades per protestants. Així, Rafael Milans del Bosch escriu que des que havien creuat el Tirol cada cop els havia estat més difícil trobar una església de ritus catòlic i es veien obligats a situar la capella del regiment sota arbres.

Finalment, pel que fa a la carta i al quadre d'anotacions adjunts, hem de dir que la carta ens aporta una informació molt interessant en tant que ens permet resseguir els últims compassos de l'expedició de La Romana pel nord d'Europa amb claredat. Així, podem anar seguint les diverses parades i estades que el regiment va fer a Dinamarca i a Suècia. Igualment, també ens ofereix un relat del viatge de tornada a bord dels vaixells britànics, un relat que evidencia les dificultats d'aquest tipus de travessia.

L'últim element que volem analitzar d'aquests documents són els apunts presos per Rafael Milans del Bosch durant el seu viatge per terres europees. L'interès rau en el fet que ens permet seguir tot el recorregut que va fer el cos expedicionari espanyol des de la seva sortida de la Península fins a arribar a Dinamarca. Així, per exemple, trobem anotades diverses mesures de distància tals com «legua española», «milla italiana», «horas alemanas» o «millas danesas».

També hi trobem anotades les seves reaccions en les diverses parades i estades al llarg del viatge. Ens descriu les ciutats de Perpinyà, Narbona o Montpeller com a «buenas ciudades», i, en entrar a Itàlia pel Piemont, trobem anotat que és «tierra de montañas y muy frias». De Gènova ens diu que és «ciudad capital con puerto de Mar bueno». Descriu Florència com la «ciudad real de Etruria». Un cop endinsats al Sacre Imperi Romà, descriu la ciutat d'Augsburg com a «ciudad grande; es el alma de los cristianos. La gente muy agradable». Per contra, de Nuremberg, l'únic comentari que ens n'ofereix és que la troba una «buena ciudad de luteranos». Finalment, trobem anotats també rastres de la guerra, ja que en arribar a Straslund (nord d'Alemanya) escriu el següent: «A tres leguas se estrechó el sitio hasta el 13 de Agosto 1807, cuyo día se rindió la plaza».

Les últimes anotacions en aquest quadre són les que fan referència a la marxa vers Hamburg i a l'arribada a la ciutat d'Odense, descrita de nou com a «*buena ciudad*». És en aquest punt on comença la carta que relata els últims moments de la presència espanyola al nord d'Europa.

A mode de conclusió, volem recalcar la importància que aquest tipus de documents tenen per endinsar-nos al passat més íntim dels protagonistes anònims de la història. En el nostre cas, i gràcies a les cartes que hem transcrit i analitzat, hem pogut veure les peripècies d'un soldat durant la campanya del marquès de La Romana: l'inici de la marxa a la Península, el llarg viatge fins a Dinamarca i la tornada en vaixell de les tropes.

————————

LES CARTES

A continuació, transcrivim quatre de les sis cartes de manera literal i amb fidelitat a l'original. Tan sols hem afegit algun accent i alguna separació de paraula per evitar una lectura confusa.

Carta de 15 de febrer de 1807 enviada des de Pisa (núm. 1):

Mi querido Padre,

El Correo no ha venido y lo esperamos con ancia, motivo de aber pasado un extraordinario para Florencia, ganando oras. De resultas se ha esparcido la voz de marchar estos 5 mil hombres a Bolonia de Francia [Boulogne sur mer], que según dizen dista a las 300 leguas, motivado que los rusos y ingleses van o están con un desembarco de cien mil hombres. Con esta noticia se une devemos unirnos con 25000 hombres españoles; si esto es cierto ya abrán ustedes visto las providencias en esa.

Si se verifica vamos mal pues es cierto que el exército francés a sido derrotado por los Rusos. Estas son las noticias del día, [...] lo que ocurra. Yo sentiré más este marcha por la responsabilidad de la Casa del Regimiento cuyos intereses me incomodan por ser contra mi jenio.

Carta de 30 de març de 1807 escrita a Pisa (núm. 2):

Querido Padre y Señor,

Oy llegó el correo, reciví la de usted del día 12. Enterado de quanto me dize, digo a usted que lo que importa es que coma y veva con alegría, procurando vivir muchos años, que es lo que debemos procurar. Yo procuro y are lo posible para verle lo más pronto que pueda, pero esté seguro que siempre será y es el primer punto vivir y morir con el mayor onor, aunque pese [...] usted.

Por este correho hemos tenido la orden de marchar, no solo mi Regimiento sino el todo de esta división, pero no sabemos a dónde bamos ni cómo ni quando, pues la orden de este General solo dize estar prontos para marchar y la que a recibido el Coronel del Ynspector dize lo mismo, añadiendo reciviremos 150 cavallos que vienen de España para completar el Regimiento a fin de marchar a campaña a las órdenes del General marqués de la Romana.

No puedo ser más largo, abisaré de todo luego y le remitiré mi testamento y veré en donde podré dejar mi nuebo equipaje a fin lo recivan en caso yo muera pues el que salga o buelba a su Patria será feliz.

Carta de 24 de juny de 1807 dada en Zelle [Celle] (núm.3):

Muy querido Padre,

El día 18 llegamos en la capital Adnovere [Hannover] y salimos el 20 para esta ciudad en donde debemos permanecer asta nueba orden, la que esperamos dentro de 15 ó 20 días para incorporarnos a la Grande Armada, a las órdenes del general Brun[11], que según dize ocupa la drecha del campamento.

Darles a todos noticias de los reynos y probincias que hemos transitado y cosas particulares bistas sería menester una resma de papel, y si solo basta sepan he tenido una marcha feliz, pues tengo salud y dinero y los suplico rogad a Dios me la mantenga y me libre de los Enemigos y del temible frío, pues oy lo hase tan grande como lo hase en esa al fuerte del ynbierno, a pesar que son las 10 de la noche y están de día como en esa quando está para salir el sol, de suerte que no se enciende lus asta las 10 y media y se hace de día a la una y media y en inbierno por la contraria. Y nos aseguran que empiesa a nebar a primeros de setiembre y no fina asta últimos de Abril, con esto y no entender el idioma y estar entre gentes conquistadas que por mejor decir enemigas, dejo a su consideración qué vida pasamos.

Nuestra marcha a sido tan Rápida que solo hemos hecho un descanso cada diez días y marchando de 10 a 12 oras diarias. Sin embargo los Cavallos han llegado en buen estado y hemos dejado poca Jente enferma en los caminos.

Desde la ciudad de Anburgo [Hamburg] vinimos sobre el pays, esto es desde el coronel hasta el trompeta, sus patrones nos dan de comer perfectamente tres comidas al día, laban la ropa y si hay alguno sin [...] le dan camisa medias zapatos y todo lo demás que se le puede ofrecer al hombre. Desdel Tirol se hencuntra raro cristiano y por consiguiente ninguna iglecia. Nosotros ponemos la capilla devajo de un árbol.

Noticias no puedo darles es presiso atenerse a las Gasetas. No he recibido carta de Usted desde mi salida de Pisa y temo no reciviremos ninguna.

Si no dudo abrán recivido las que escriví de Ausburgo y no dudo abrán recogido los cubiertos y lo demás que entregué a la Mujer del capitán Don Antonio Sedano.

Carta on narra el retorn a Espanya, sense data (núm. 4):

El día 21 salimos de Udence [Odense, Dinamarca] y llegamos al palacio de Alarup [Kvaerndrup] y estuvimos en Alarup y [...] hasta el 3 de abril. El día 3 de dicho mes salimos y llegamos a un pueblo de 3 ó 4 barracas, anduvimos 3 millas. El día 5 llegamos a Faborg [Faaborg, Dinamarca], anduvimos 3 millas y estuvimos alojados por las aldeas asta el día 8 de agosto de 1808.

El día 8 de Agosto salimos de Faborg a las 2 de la tarde, y estuvimos fuera de la ciudad en el campo y a las 11 de la noche se emprendió la marcha y llegamos el 12 por la mañana a Sbenborg [Suenborg, Dinamarca]. Aquí se embarcó el Regimiento por pasar un mar de un cuarto de hora de nabegación, y en este día llegamos al frente de la isla de Lunguelan [Langeland] y por la tarde se principio a embarcar el Regimiento por pasar un canal de mar que tenía 3 cuartos de hora de nabegación, solo se embarcaron 2 compañías de caballos y la gente del Regimiento, el día 13 llegamos en dicha ysla. A las 12 de la tarde se pusieron todas las tropas sobre las armas, por tomar todos los puntos y fuertes de dicha ysla; loqual permanecieron las tropas hasta el día 21.

Este día se embarco la tropa con las embarcaciones ynglesas para transportarnos a España. El dia 12 marchamos de la playa de la Ysla. El día 13 permanecieron las embarcaciones que vino un convoy de yngleses a llevarnos víveres para las nuestras tropas. El 24 echamos andar y llegamos el 27 al puerto de Cutenburg [Göteborg], reyno de la Suecia. El día 29 saltamos en tierra en la ysla de Brineau [Brännö, Suècia], que está al frente de dicho puerto y estuvimos hasta el día 7 de septiembre que nos volvimos embarcar y estuvimos fondeados en dicho puerto hasta el día 13.

Este día salimos del puerto y emprendieron la marcha las embarcaciones para Ynglaterra. El día 14 tuvimos el viento faborable y por la noche se puso el tiempo en calma. El día 15 sigue un viento regular y por la noche hizo el viento faborable. El 16 sigue el viento regular, el 17 biento fuerte y halgo contrario. El 18 biento fuerte que huvo temporal. El 19 hizo el viento un poco faborable. El 20 llegamos al frente del canal de Ynglaterra al medio día y por la tarde estuvimos vordeando las emvarcaciones, por no hacer el viento faborable por entrar en dicho canal. El 21 permanecieron en dicho sitio por hacer el biento contrario. El día 22 se arrimaron los barcos en dicho canal. El 23 hizo el biento faborable y llegamos a las 2 de la tarde al frente del puerto de dicha ciudad de Lusana [Langstone, Anglaterra] Reino de Ynglaterra, que vino una lancha a traer comestibles y estuvimos parados cosa de medía ora.

Este día hacia el viento muy faborable. El 24 sigue el viento faborable. El 25 siguen marchando los barcos del convoy con poco viento. El 26 a las 4 de la mañana perdimos de ver las costas de Ynglaterra. Este día se andó poco. El 27 se anda mucho con buen biento. El 28 el biento faborable con demasía que huvo temporal. El 29 sigue el temporal y poco andan. Este día se quebró el palo del barco que perdimos el convoy. El 30 por la mañana se descubrieron unas montañas y sigue el temporal. El día primero de octubre estuvimos bordeando con mucho viento, pero contrario. El día 2 mucho viento y contrario. El 3 vino el viento faborable y llegamos al frente del puerto de la Coruña y a la noche nos volvimos atrás. El día 4 se pararon las embarcaciones, que fueron los capitanes de los barcos a tomar la orden a la fragata, que benía de comandanta y trageron la orden para hir a desembarcar al puerto de Santander. El día 5 siguen andando los barcos con buen biento, y a la tarde se pararon los barcos que huvo calma hasta las 3 de la tarde que vinieron dos embarcaciones perdidas.

El 6 siguen andando los barcos con poco biento y paramos porque huvo calma hasta las 3. El día 7 se pararon los barcos con calma que vino una lancha española a traer víveres. El 8 siguen andando con biento faborable y huvo temporal. El 9 sigue el temporal [...] y por la mañana se echó al mar, el 10 estuvimos bordeando y llegamos a las 5 de la tarde al puerto. El 11 desembarcamos al puerto de Santander.

EL RECORREGUT DEL VIATGE

Transcripció del primer full dels quatre que fan la llista del recorregut

Ruta de Barcelona al Reino de Truria que salimos el año 1806 [1807] con detención que de las leguas que hay de un pueblo a otro Expressando los descansos que en los pueblos se señalen:

Meses	Días		Descansos Pueblos de tránsito y leguas
Enero			
12	–	Mataró .... – 6	
13	–	Bidrieras .... – 4	
14	–	Pineda .... – 6	
15/16	–	Sarria .... – 6	Este fue el primer descanso
17	–	Figueras .... – 6	
18	–	Junquera .... – 4	
19	–	Bolo .... – 4	Aquí concluye la España y se entra a en Francia
20/21	–	Cenpiña .... – 4	Buena ciudad
22	–	Rivasaltas .... – 2	
23	–	Partes .... – 6	
24	–	Narbona .... – 4	Ciudad grande la gente agradable
25/26	–	Bisies .... – 4	Buena ciudad. Ycimos descanso
27	–	Mesa .... – 4	
28	–	Presenas .... – 3	
29/30	–	Monpeller .... – 6	Buena ciudad hicimos descanso
31	–	Lunel .... – 4	
Febrero			
1	–	Nimas .... – 5	Buena ciudad
2/3	–	Tarrascon .... – 4	Aquí pasamos un Río la mitad en puente la otra en Barca
4	–	San Rema .... – 5	
5	–	Gorgon .... – 3	
6	–	Lanbes .... – 4	
7/8	–	Aeix .... – 4	Ciudad capital de la Provensa
9	–	Tres .... – 4	
10	–	San Besami .... – 3	
11/12	–	Brinolas .... – 4	
13	–	Luch .... – 5	
14	–	Muix .... – 4	
15/16	–	Tresus .... – 3	
17	–	Canes .... – 6	
18/19	–	Nisas .... – 4	Ciudad Grande. Concluye la Francia y se entra al Piamonte
20	–	Monton .... – 5	
21	–	San Rema .... – 6	Tierra de montañas y muy frias
22	–	Portamaurici .... – 4	
23	–	Aracio .... – 4	
24/25	–	Montefinal .... – 5	
26	–	Sabonal .... – 6	Concluye el Piamonte y sentra al partido de Genua
27	–	Bolture .... – 5	
28	–	Genue .... – 3	Ciudad capital con puerto de Mar bueno

Héctor López

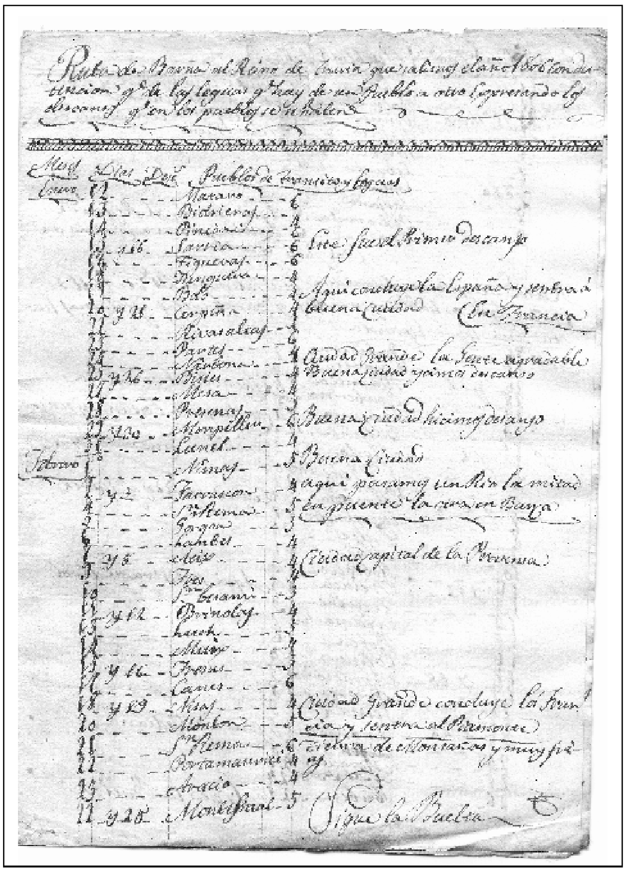

Fragment del calendari i la llista de pobles per on passà el Regiment de Rafael Milans del Bosch per traslladar-se de Mataró a Pisa, entre el 12 de gener i el 9 de març de 1807. MASMM. Fons Milans del Bosch.

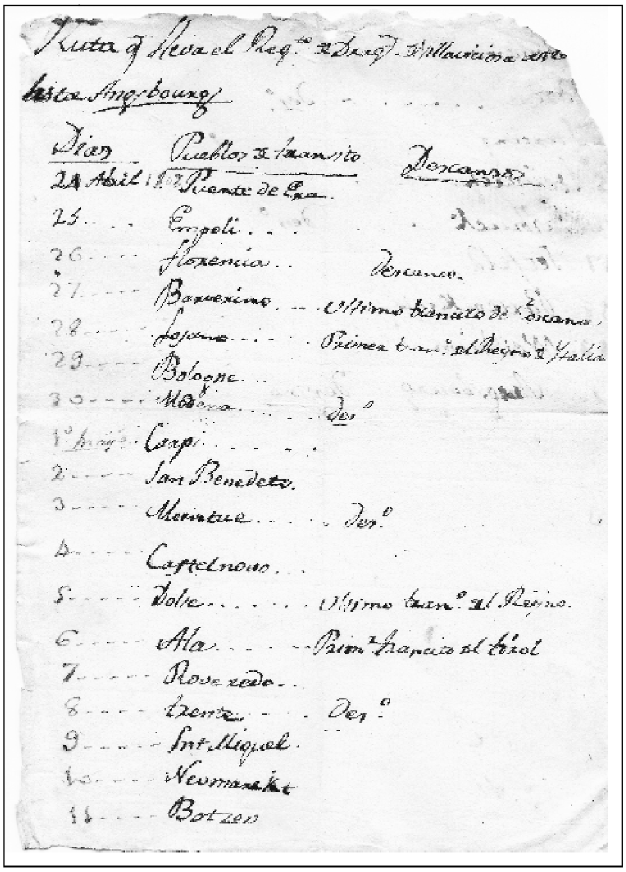

Dias | Pueblos de transito | Descanso
24 Abril | Puente de Era |
25 | Empoli |
26 | Florencia | Descanso
27 | Bonvesino |
28 | Lojano |
29 | Bologne |
30 | Modena | Des.º
1º mayo | Carpi |
2 | San Benedeto |
3 | Merintua | Des.º
4 | Castelnovo |
5 | Dolze |
6 | Ala |
7 | Rovezedo |
8 | Trento | Des.º
9 | Snt. Miquel |
10 | Neumarkt |
11 | Botzen |

Llista dels dies, pobles i descansos del Regiment de Rafael Milans del Bosch en el trajecte entre Pisa i Augsbourg, a l’abril i maig de 1807. MASMM. Fons Milans del Bosch.

NOTES:

1.- Francesc Costa i Oller; «Els Milans del Bosch, de pagesos a militars», *Migliaresi. Documents històrics de Mataró*, núm. 12 (1993), p. 21.

2.- Francesc Costa i Oller; *El llibre de les famílies de Mataró*, (Mataró, 2012), p. 6.

3.- Ibídem, p. 7.

4.- Informació facilitada per Xavier Clavell a partir dels treballs de recerca de Joaquim Mora i Estrada.

5.- Francesc Costa, *El llibre...*, p. 7.

6.- Informació facilitada per Xavier Clavell.

7.- Nicolau Guanyabens i Calvet; «El Museu Arxiu de Santa Maria. 50 anys d’una institució mataronina», *Fulls del Museu Arxiu de Sana Maria*, núm. 57, p. 10.

8.- Ricardo Garcia Cárcel. *Historia de España. Siglo XVIII. La España de los Borbones* (Madrid, 2002), p. 256.

9. Ibídem, p. 261.

10. Ibídem, p. 263.

11. Louis Bertrand Pierre Brun de Villeret (1773-1845). Va participar en les campanyes dutes a terme per Napoleó a Espanya i Portugal. A partir de 1810 se li assignà el comandament de les tropes destinades a Andalusia i Extremadura, fins que s’incorporà l’any 1813 a la *Grand Armée* estacionada a Alemanya. Un cop acabada la guerra, va convertir-se en diputat a la Cambra Nacional.

La personalitat de Josep Puig i Cadafalch és extremadament rica i polièdrica. Enguany que s'estan commemorant els 150 anys del seu naixement, el pare escolapi Joan Florensa escriu sobre un aspecte poc tractat en les biografies de l'il·lustre mataroní: la relació que va mantenir amb l'Escola Pia. Així, parla de Puig com a alumne, com a soci de l'Acadèmia Calassància de Barcelona, com a antic alumne (ell va ser membre fundador de l'Associació d'Antics Alumnes) i com alumne agraït. Finalment dona a conèixer com l'Escola Pia, en especial els antics alumnes, han recordat i reivindicat la seva figura.

JOSEP PUIG I CADAFALCH (1867 - 1956) I L'ESCOLA PIA

ALUMNE DE L'ESCOLA PIA DE SANTA ANNA

Josep Puig i Cadafalch cursà el batxillerat en el col·legi de Santa Anna de l'Escola Pia de Mataró. Sempre va agrair la bona formació que hi va rebre. S'hi formà com a humanista i hi va aprendre que tota ciència ha de girar a l'entorn de les persones.

Aquell primer contacte amb l'Escola Pia, però, no va ser pas fàcil. La formació o educació ensenya a superar les pedres que hom troba en el camí. Un camí massa fàcil a vegades és una mala educació.

Havia fet els estudis de l'ensenyament primari en una escola particular. El mestre era un familiar. Com ell mateix explicava, hi va aprendre «la doctrina cristiana, a llegir, a escriure, unes nocions d'aritmètica, de geometria i de dibuix» (Puig i Cadafalch, 2003, p.18). La seva vida infantil fins als deu anys s'havia desenvolupat en un ambient senzill, familiar, proper.

S'afeccionà a la lectura d'històries i aventures. Havia jugat amb els altres nois del barri al carrer i a casa, havia participat en les festes més assenyalades, com les revetlles de sant Joan i de sant Pere. «Els infants es fan un món en miniatura, semblant al que els rodeja» —escriu en les seves memòries— (Puig i Cadafalch, 2003, p.19). Se li anaren despertant inquietuds que el feien mirar més enllà d'aquell petit món que l'envoltava.

S'interessava per les guerres entre França i Prússia, per la dels carlins, que era més propera; seguia les revolucions socials i el moviment obrer, les lluites entre vaguistes i esquirols, com diu ell, la Internacional, el Sindicat de les Tres Classes de Vapor.

L'11 de febrer de 1873 va abdicar el rei Amadeu de Savoia després d'un curt regnat. La incertesa s'apoderà d'Espanya i es fraccionà en un mosaic d'iniciatives locals.

A Mataró, el dia 13 d'aquell mateix mes i any es produí una revolució que proclamà una República Democràtica Federal —un desgraciat assaig—, afirma Puig i Cadafalch. Amb la família va fugir a peu de la ciutat. Tenia set anys.

Com a conseqüència d'aquests fets, la tropa que arribà a Mataró per restablir la situació ocupà el primer pis de l'Escola Pia, per temps indefinit. Durant anys varen conviure soldats i alumnes en uns mateixos espais. Manuel Cusachs ho plasmà molt bé en un dels plafons del retaule de l'església de Santa Anna. A falta de caserna pròpia, l'exèrcit s'assentà en el col·legi escolapi en comptes de fer-ho, com era costum, en les cases particulars, amb totes les males conseqüències que això sempre comportava. Va ser una aportació de l'Escola Pia en bé de les famílies mataronines.

Els primers anys infantils, doncs, l'anaren emmotllant. Els moments difícils ajuden a veure la

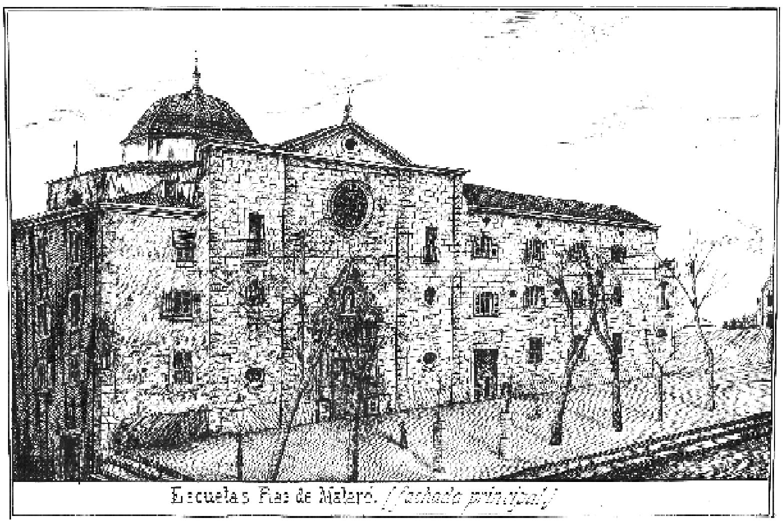

Façana de l'Escola Pia de Santa Anna. Dibuix de Solsona, extret d'*El Colegial, Periódico mural*, núm. 2 (Mataró, 4 abril 1881). Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya (APEPC), hemeroteca.

realitat. L'educació no es pot fer en un món de cotó fluix, fent que a l'infant li resultin fàcils totes les coses, perquè la vida després no és pas així, hom hi troba espines.

Aquest nen amb deu anys anà als escolapis per començar el batxillerat al curs 1877-1878. L'acompanyaren els pares —Joan i Teresa— per a inscriure'l. Parlaren amb el pare rector Miquel Cercós i Josep ja es quedà a l'escola. Els tràmits aleshores eren senzills, no hi havia ni preinscripcions ni llistes de sol·licituds. S'anava a l'escola i s'hi deixava el fill, com qui va a una botiga i compra el que necessita sense preavisos ni llistes d'espera. Era un món més assequible, més a la mida humana, sense una tecnologia que a vegades ho enreda tot, però que també és necessària.

Els nois que estudiaven el batxillerat eren minoria. I encara sort que a Mataró els escolapis l'impartien, perquè a la majoria de pobles de Catalunya no hi havia pas manera de fer aquests estudis de secundària. Mataró era una ciutat en aquest sentit privilegiada des de 1737 quan es fundà el col·legi de Santa Anna. Josep, sense haver de caminar gaire, podia anar cada dia a escola en un centre que estava ben acreditat dintre de la comarca.

El govern sorgit de La Gloriosa de 1868 va establir dos batxillerats paral·lels: un de científic i un altre d'humanista. Els escolapis de Santa Anna adoptaren l'humanista, que comprenia assignatures distribuïdes en sis cursos: Gramàtica llatina i castellana, Nocions de Geometria, Nocions d'Història universal, Nocions d'Història d'Espanya, Aritmètica i Àlgebra, Geometria i Trigonometria rectilínia, Elements de Física i Química, Història natural, Psicologia, Lògica i Filosofia moral, Fisiologia i Higiene i Retòrica i Poètica.

Josep aprofità el temps d'estada a Santa Anna. Va fer un batxillerat amb bones notes. El col·legi estava adherit a l'Institut de Barcelona, de manera que a final de cada curs uns catedràtics de l'Institut de Barcelona es desplaçaven a Mataró i examinaven els nois i, d'acord amb els professors de l'escola, els qualificaven.

En el curs 1879-1880 es guanyà figurar en el quadre d'honor en les assignatures de Llatí, de Llengua castellana i de Geografia descriptiva. En el curs següent, 1880-1881, va obtenir quadre d'honor en les assignatures de Retòrica i Poètica i d'Història d'Espanya. I en el curs 1881-1882 figurà amb premi ordinari en l'assignatura de Psicologia, Lògica i Filosofia moral i quadre d'honor en aquesta assignatura, en Història universal i en Geometria i Trigonometria. Així consta en les memòries anuals impreses de l'Institut de Batxillerat de Barcelona.

El professor de Llengua castellana i de Geografia descriptiva era el pare Martirià Gibert. De Retòrica i d'Història d'Espanya va tenir de mestre el pare Josep Romaguera. Les classes de

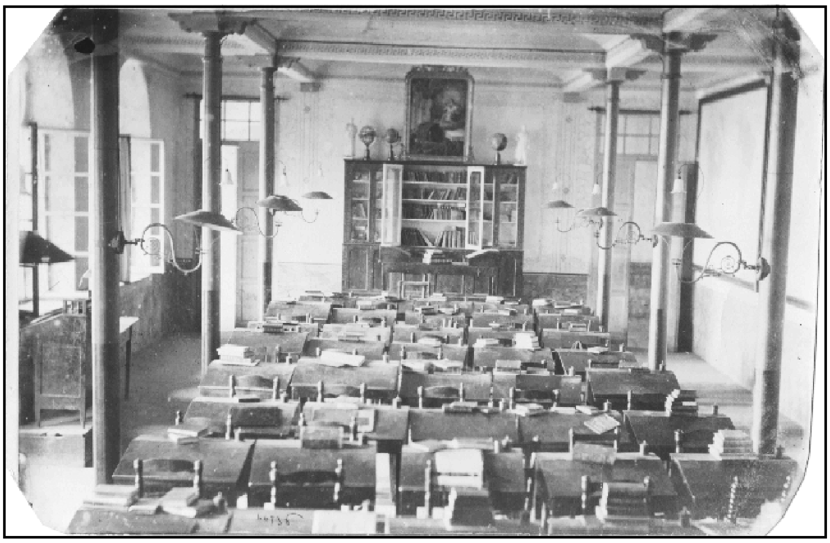

Aula d'estudi de l'Escola Pia de Santa Anna. Curs 1879-1880.

Fotògraf: Jules David.
APEPC, Arxiu d'imatges.

Grup d'alumnes de l'Escola Pia de Santa Anna. Curs 1879-1880.

Fotògraf: Jules David. APEPC, Arxiu d'imatges.

Física i Química les va rebre del pare Antoni Mirats (1848-1928). Les de Psicologia, Lògica i Filosofia moral, les impartia el pare rector Francesc Sallarès.

En general, era un claustre de professors ben preparat, amb experiència acumulada. «Conservo d'aquell professorat —escriu en les memòries— un record agradable per son saber, per sos coneixements i intuïcions pedagògiques» (Puig i Cadafalch, 2003, p. 21).

Però Josep Puig i Cadafalch recordà sempre dos mestres de manera especial i considerava que l'havien influït i format més. Un era el pare Francesc Sallarès, que va ser el rector de 1882 a 1893, havent substituït el pare Miquel Cercós, que l'havia admès a l'escola. L'altre va ser el pare Antoni Mirats, que va fer les classes de Matemàtiques i de Física i Química entre 1880 i 1883. Quedem-nos uns moments amb aquestes dues figures d'escolapis d'aquella època de finals del segle XIX.

El pare Francesc Sallarès arribà a Mataró al final de la seva vida activa. Portava anys dedicats a l'escola i sabia el que eren els problemes, ja que a Sabadell, ciutat on havia nascut, ell, com a rector que era, es veié obligat a cedir la casa de l'Escola Pia al municipi a canvi d'una quantitat per a construir un col·legi nou, l'edifici de l'actual (durant el trienni de 1875-1878). En les negociacions entre l'Escola Pia i les autoritats municipals de Sabadell, el pare Sallarès mostrà les grans qualitats d'home de consens, de pau, de negociador. Era un humanista amb bona formació en els autors clàssics. Tenia fama de bon predicador i la catedral de Barcelona havia estat un dels llocs on es prestigià. A Mataró ensenyà filosofia, fet que influí fondament en la formació del jove Josep. Mataró va ser també el lloc on el pare Sallarès anà perdent la vista, de manera que es veié obligat a renunciar al rectorat i es retirà a Sabadell pràcticament cec. Aquesta pèrdua de la vista no el privà a Mataró de les activitats normals. Per estar al dia en els avenços científics i literaris així com en les qüestions polítiques preguntava als companys de comunitat i també als alumnes.

L'altre mestre especialment recordat per Puig i Cadafalch va ser Antoni Mirats (1848-1928), que havia estat enviat a Mataró pels superiors el 1876. Hi va estar un curs, però hi tornà el 1880-1883. Quan arribà a Mataró el 1876 venia de França, on havia estat exiliat per haver participat activament en la guerra carlina, en què havia arribat al grau de capità. Quan esclatà aquella guerra es trobava a la comunitat d'Igualada i decidí incorporar-se a la lluita en defensa dels ideals «Déu, Pàtria i Rei», no com a sacerdot sinó com a soldat. S'exilià a França i, gràcies a l'amnistia concedida pel monarca Alfons XII, pogué tornar a Catalunya i va ser enviat a Mataró. No renuncià mai d'aquells ideals carlins, però acceptà la situació o, com es deia aleshores, la hipòtesi: entrar a les institucions de l'Estat per aconseguir fer realitat el seu somni.

No deixa de ser curiós que siguin aquests dos escolapis els que Josep Puig i Cadafalch admirà més i considerà com els seus principals formadors: un religiós gran al final de la seva vida activa i l'altre amb una ideologia ben diferent. Aquell jove alumne de Santa Anna va saber distingir les grans qualitats d'aquells religiosos, malgrat no combregar sempre amb les seves idees.

La majoria dels escolapis de la comunitat, com d'altres, eren carlins. El 1869 s'havien negat a jurar la Constitució espanyola perquè la consideraven antireligiosa i antipatriòtica, és a dir, defensaven la unió de l'Estat amb l'Església (Vilà, 1972, p. 520).

Professors de l'Escola Pia de Santa Anna. Curs 1879-1890.

Fotògraf: Jules David. APEPC, Arxiu d'imatges.

Era l'ambient general del clergat i dels religiosos. Els escolapis, però, sempre es manifestaren externament neutrals i respectuosos perquè la tasca educativa ho demanava.

Tornem a l'escola i a les incidències dels alumnes. El curs 1882-1883 era l'últim de la secundària de Josep, el sisè curs. Cada any hi havia problemes per al trasllat dels catedràtics de l'Institut de Barcelona als centres adherits perquè hi havia molts col·legis i no hi havia dies per a desplaçar-s'hi. Per això la majoria de centres matriculaven els alumnes de l'últim curs en un altre Institut. Era una pràctica molt comuna. Aquesta vegada els escolapis de Mataró varen inscriure els alumnes de l'últim curs a l'Institut de Tarragona i allà es passà l'expedient. Els catedràtics de Tarragona no tenien dificultat per desplaçar-se fins a Mataró i examinar aquells nois. El juny de 1883, doncs, Josep Puig i Cadafalch acabà els estudis de batxillerat a Santa Anna.

Deia al començament que l'estada de Puig i Cadafalch a l'escola no va ser pas fàcil. Anava a classe amb els interns i amb ells passava tot el dia, excepte les hores dels àpats, que s'arribava a casa seva. A l'internat es parlava sempre en castellà. En el primer moment va ser un xoc: la seva llengua vehicular havia estat fins a aquell moment el català i ara es trobava que se li imposava «una llengua que no era pas la seva, ni de la seva nissaga». El dominà «la idea de poble dominat, colonitzat, subjugat». Va ser un fet que es gravà en la seva consciència per a tota la vida. «Als escolapis de Mataró, a Santa Anna, hi havia un ambient catalanesc entre sos mestres —escriu en les memòries Puig i Cadafalch—, però el castellà s'havia ficat sobretot a l'internat, on els professors i vigilants el parlaven en adreçar-se als alumnes i aquests en adreçar-se als professors» (Puig i Cadafalch, 2003, p. 20). Ell, com dèiem, convivia tot el dia amb els interns i patí aquesta imposició de la llengua castellana en el tracte normal. No s'acomodà a l'ambient i reaccionà defensant el que inicialment havia après a casa.

Eren precisament els anys de la Renaixença a Catalunya, amb un jove Verdaguer que el 1877 havia esta premiat en els Jocs Florals de Barcelona amb el seu poema *L'Atlàntida*. A Santa Anna, a més de les classes hi havia altres activitats que contribuïen a la formació. S'invitava personatges rellevants de la vida cultural a fer una xerrada i estendre la visió del món que es donava a les aules. Verdaguer declinà la invitació. Puig i Cadafalch recorda la xerrada i presència a Santa Anna de mossèn Jaume Collell, el director de la publicació *La Veu de Montserrat*, i la de Felip Pedrell, que de manera especial s'interessà per l'escolania.

En la festa de sant Tomàs d'Aquino, el 7 de març de 1884, tingué lloc una vetllada amb què el pare rector Francesc Sallarès volgué donar importància a la restauració de l'escolasticisme tomista contra les febleses i el desviament del racionalisme; el jove universitari Josep Puig i Cadafalch hi llegí una dissertació sobre l'infinit matemàtic (Vilà, 1972, p. 565-566).

A les vetllades de 1888 i 1889, que conservem impreses, trobem que les poesies estan en català i la prosa en castellà: Puig i Cadafalch diu que ell havia demanat que al menys una part de les composicions de les vetllades es fes en català. En una d'elles hi participà el nostre biografiat, amb un treball en prosa sobre el *Objeto del entendimiento según la filosofía tomista*, escrit que elaborà amb els esquemes i apunts que tenia de la classe de filosofia del pare Sallarès. Tot i portar uns anys

fora de l'escola, Josep Puig hi tornava i col·laborava en els actes culturals. El pare Sallarès introduí el neotomisme, plantejament que renovà la teologia de finals del segle XIX i que va permetre adaptar-se millor als avenços que anava fent la ciència.

Puig i Cadafalch recorda en les *Memòries* que redactà en català un manifest dirigit als seus companys de batxillerat demanant un òbol per als damnificats per les inundacions que acabaven de produir-se a Múrcia. També recorda que en les pàgines de cal·ligrafia en què havien de repetir una paraula moltes vegades, escollien paraules que fossin iguals en català i en castellà, i per això recorrien a mots geogràfics i històrics. La preocupació per la llengua i el país varen ser ben presents en els seus anys d'alumne a Santa Anna.

Datada el 24 de juny de 1886, tenim una poesia dedicada a la mort de mossèn Joan de la Creu Ferrer i Sala, que porta com a autor el nom de Josep Puig i Cadafalch; és una còpia a màquina que algú en va fer posteriorment.

Quan uns anys després, ja com a arquitecte, Puig i Cadafalch elaborà una memòria sobre l'estat sanitari de la ciutat, escriví sobre el seu antic col·legi: «*Convendría remediar tales inconvenientes [es refereix a la higiene dels edificis] construyendo exprofeso, en el ensanche y en el casco antiguo de la ciudad, edificios-escuelas aislados, propiedad del municipio, dotándolos de material moderno adecuado a su objeto. Las escuelas y colegios particulares reúnen mejores condiciones, higiénicas, especialmente el de los padres Escolapios y el colegio Valldemia hoy dirigido por los Hermanos Maristas*» (Viladevall, 1895, p. 8).

El 1917 l'Escola Pia celebrà els 300 anys de la seva creació com a institució o congregació paulina. Publicà un llibre amb la història de la província i recollí testimonis d'antics alumnes que explicaven com havien viscut els anys infantils i juvenils a les aules escolàpies. Es demanà una col·laboració a Josep Puig i Cadafalch, que contestà el següent: «La Escola Pia, en lo que recordo del temps en que vaig aprendre en les seves aules, era plena de humanitat i d'amor al poble. D'alguns de sos mestres recordo la visió profètica de lo que després han sigut els mètodes moderns d'ensenyar. Jo espero d'ella un augment de son sentit de realitat i de patriotisme» (*Libro de Oro*, 1918, p. 272).

SOCI DE L'ACADÈMIA CALASSÀNCIA DE BARCELONA

El pare Eduard Llanas, un altre antic alumne de Santa Anna de Mataró, fundà en el col·legi de Sant Antoni de Barcelona l'Acadèmia Calassància el 17 de gener de 1888, amb un grup d'antics alumnes d'aquell col·legi que aleshores estudiaven a la Universitat de Barcelona. Va ser una mica casual. El grup d'alumnes, en sortir de les aules universitàries al migdia, baixaren fins a la Ronda de Sant Pau per veure la benedicció dels animals, cosa que com a alumnes havien presenciat moltes vegades. Ho aprofitaren per entrar a la comunitat i saludar els antics professors. El pare Llanas els proposà la celebració d'una vetllada per al dia de sant Tomàs d'Aquino el 7 de març següent. Així va néixer l'Acadèmia Calassància. L'objectiu que es proposà el pare Llanas va ser complementar la formació dels universitaris amb publicacions, xerrades, discussions que es posaven a l'exterior amb la revisa i les acadèmies públiques o vetllades culturals.

Josep Puig i Cadafalch era aleshores estudiant universitari i a través dels companys devia assabentar-se de la creació d'aquest grup, que després es convertiria en una associació. No va ser del grup inicial, però s'hi adherí molt d'hora (Pla, 1913, p. 139). Com que l'arxiu de l'Acadèmia es va perdre primer el 1909 i després el 1936, se'ns fa difícil precisar les seves intervencions, perquè, tot i que a les actes que es publicaren impreses consta moltes vegades el cognom «Puig», hi havia altres socis amb el mateix cognom ja que en alguna ocasió s'hi posa la inicial del nom i no és pas la «J». També cal tenir en compte que la majoria de socis eren de lletres i de lleis. Puig era de ciències i aquests no tingueren el mateix protagonisme que els altres.

En un article de 1917 publicat a la revista *La Academia Calasancia* es fa esment d'algunes personalitats que n'havien estat membres, i entre ells figura Josep Puig i Cadafalch. L'Acadèmia Calassància intentà crear una delegació a Mataró perquè hi havia un bon planter de joves universitaris interessats. L'intent no quallà. No sabem si darrera aquest intent hi havia en Josep Puig i Cadafalch.

ANTIC ALUMNE

Així va néixer l'Associació d'Antics Alumnes de l'Escola Pia de Santa Anna de Mataró:

«Un fet purament casual, va determinar la constitució d'aquesta societat. I el fet va ser el

següent: Un antic alumne d'aquesta casa, del col·legi —que no anomeno perquè no recordo ben bé qui era— al sortir del col·legi, va ser internat pels seus familiars en un col·legi de França, em sembla molt que era a Lió, a fi d'ampliar determinats estudis. En aquest col·legi hi havia constituïda una associació d'antics alumnes que cada any celebraven una festa, i d'aquesta festa en publicaven un llibre o fulletó que explicava o relatava la festa que havien fet i l'actuació de l'entitat durant l'any. En tornar a Mataró aquest antic alumne del col·legi va portar un d'aquests llibres. Aquest llibre va anar a parar a les mans d'un molt amic meu i que havia sigut condeixeble meu en el col·legi de Santa Anna: En Josep Colomer Volart. En Josep Colomer en llegir aquest llibre, el va entusiasmar de tal manera, que va concebre la idea de constituir a Mataró, en el col·legi de Santa Anna, una entitat semblant a aquella. De manera que el verdader iniciador de l'Associació d'Antics Alumnes és en Josep Colomer i Volart, i em va demanar que l'acompanyés a visitar el rector dels escolapis. El pare rector era llavors el pare Josep Soler Garde que havia sigut professor nostre. Vam anar a veure el pare Soler i el pare Soler es va entusiasmar amb la idea i allà mateix, en aquesta mateixa entrevista, tots tres vàrem anomenar ja la comissió organitzadora de l'Associació d'Antics Alumnes: comissió que va presidir el senyor Colomer i de la qual jo vaig ser secretari. Ajudats per un estol d'exalumnes començàrem a iniciar els treballs que van ser una mica laboriosos, perquè es va haver de fer una llista o un cens de tots el exalumnes, que havien passat pel col·legi.

El P. Soler i Garde va redactar una proclama que varen firmar exalumnes de diferents estaments socials, i es varen redactar uns estatuts; es varen portar al Govern Civil, es varen aprovar i es va immediatament constituir la Junta de l'Associació d'Antics Alumnes, amb una festa de caràcter extraordinari a la qual varen concórrer molts, però molts exalumnes. Segurament que eren uns cent cinquanta exalumnes els que varen concórrer a aquesta festa».

Aquestes paraules, una cita llarga, són d'Ildefons Renter Gallifa, un testimoni dels inicis de l'Associació tal com ho explicà en la tertúlia «*¿Cómo fue tu época escolar?*», celebrada el dissabte 6 d'abril de 1957 (*Boletín*, núm. 54, març 1957). El títol és en castellà, però totes les intervencions són en català: curiós, coses del temps.

La comissió formada pel pare Soler Garde i els senyors Josep Colomer i Ildefons Renter preparà la carta o proclama amb data d'abril de 1913. Signaren la carta: fra Josep Calassanç Vives i Tutó (cardenal de la Santa Església Catòlica), Tomàs Viñas (superior general de l'Escola Pia), Jaume Almera (canonge degà de la catedral de Barcelona), Francesc de Paula Mas (canonge magistral de la catedral de Girona), Honorat de la Salera (general de brigada), Lluís Moret i Català (governador civil de Badajoz), Josep Maria Bartrina (catedràtic de medicina de la Universitat de Barcelona), Josep Puig i Cadafalch (arquitecte), Àlvar Maria Camín (advocat), Josep Castellà i Vilà (capità del vapor reina Victòria Eugènia), Josep Garí (banquer), Narcís Marfà (fabricant), Pere Manén i Antoni Vila.

En la carta es parla d'una trobada anual (com es feia a Lió) amb la voluntat de trobar-se tothom, sense distincions de classe, amb la finalitat d'enfortir les relacions de companyonia i amistat entre les diferents generacions que havien passat per l'escola de Santa Anna.

Tot seguit es formà una Junta, integrada, segons les anotacions d'Ildefons Renter, pels següents antics alumnes: Àlvar Camín, com a president, Josep Arenas, Josep Montserrat Cuadrada, Pere Manén, Pasqual Vila i el mateix Ildefons Renter

Acte de constitució de l'Associació d'Antics Alumnes, 1913. Probablement Josep Puig i Cadafalch sigui a primera fila, el segon de la dreta.

Fotògraf: P. Altimira. APEPC. Arxiu d'imatges.

Trobada d'Antics Alumnes de l'Escola Pia de Santa Anna de Mataró, el 23 de novembre de 1952. S'observa Josep Puig i Cadafalch assegut al centre amb barret a la mà i bastó.

Fotògraf: Francesc Masachs. MASMM. Arxiu d'imatges.

com a secretari. El pare rector, Josep Soler Garde, en va ser el consiliari. La sessió inaugural tingué lloc el diumenge 12 d'octubre del mateix 1913. Començà amb una missa solemne celebrada pel pare provincial, el mataroní Lluís Fàbregas, un dinar amb més de 150 comensals i, a la tarda, una vetllada literària (*La Academia Calasancia*, núm. 554, 30 octubre 1913, p. 373 i 384).

La vida de Puig i Cadafalch es desenvolupà més aviat lluny de la ciutat de Mataró. Però el record del seu col·legi l'acompanyà. Quan el 1931, després de la proclamació de la II República Espanyola, en les noves Corts es tractà de la redacció de la Constitució, l'antic president de la Mancomunitat de Catalunya es va fer algunes reflexions. No entenia que, en aquell moment en què Espanya tenia tantes necessitats, es volgués esborrar tot el que hi havia, funcionava i donava bons fruits. Escrivia: «Anem tranquil·lament a prescindir d'uns centenars d'homes que ensenyen per vocació [es referia als religiosos dedicats a l'ensenyament], i a tancar el laboratori del P. Vitoria de Sarrià, i l'Observatori de l'Ebre, i les escoles de comerç dels pares escolapis, i la biblioteca de Montserrat…» (Puig i Cadafalch, 2003, p. 309).

La utopia calassància que la reforma de la societat s'ha de fer per l'escola i l'educació, l'havia captada Puig i Cadafalch, com mostra en algunes pàgines de les seves memòries (p. 306-310). Deia en aquell moment de replantejament de la situació del país, en un ambient revolucionari: «El nostre endarreriment, la nostra separació de la moderna cultura, l'endarreriment de Catalunya, el d'Espanya entera, el d'Amèrica espanyola, són fruit amarg i aspre d'anys de guerres civils, de revolucions eixorques per idees estantisses, d'incendis del temple del qui pensa diferent, de temps perdut barallant-nos i cremant-nos els uns als altres» (Puig i Cadafalch, 2003, p. 316). La reforma de la societat es farà amb l'educació en una escola inclusiva, com havia dit Josep Calassanç quan Europa es trobava immersa en guerres. La pau, el benestar vindrà no per la força dels exèrcits o la imposició de lleis, sinó per l'educació en la convivència. Aleshores i ara.

ALUMNE AGRAÏT

Josep Puig i Cadafalch va reconèixer sempre que havia rebut una bona educació a l'Escola Pia i se'n manifestà agraït. Hem citat alguns fets que ens mostren com després d'acabar els estudis no es desvinculà pas del seu col·legi sinó que participà en diversos actes culturals.

Dissenyà, durant el rectorat del pare Sallarès el 1890, el baldaquí per a l'exposició del Santíssim Sagrament a l'altar major. És el que veiem en les antigues fotografies anteriors a 1936. I el 1889 publicà *Notes arquitectòniques de les esglésies de Sant Pere de Terrassa* (Barcelona: Impr. A. Reina i Xensa). Era la memòria que havia presentat als Jocs Florals de Barcelona d'aquell any 1889 i que havia aconseguit un premi. Dedicà un exemplar «Al Colegi de PP. Escolapis de Mataró. Son deixeble. L'Autor», testimoni que conservem a l'Arxiu provincial. Per a aquella jove promesa encara, ben segur que el premi l'omplí de satisfacció. Amb aquesta dedicatòria el deixeble agraïa i reconeixia els ensenyaments rebuts a l'Escola Pia.

Va tenir un record especial per als mestres que més l'havien influït: els pares Francesc Sallarès i Antoni Mirats. Ignorem els contactes particulars

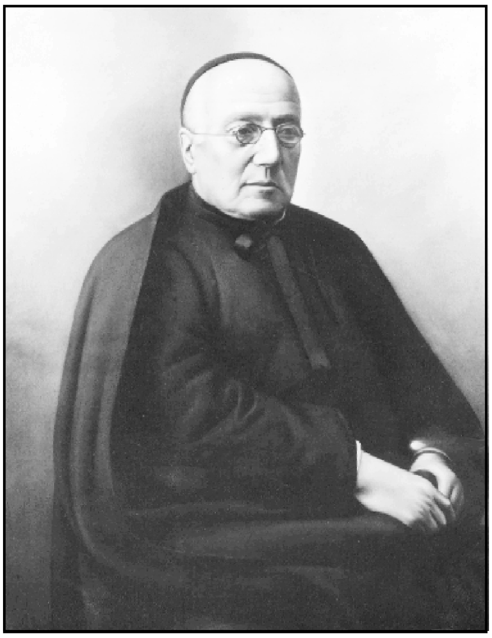

El pare Francesc Xavier Sallarès i Salt.
APEPC, Arxiu d'imatges.

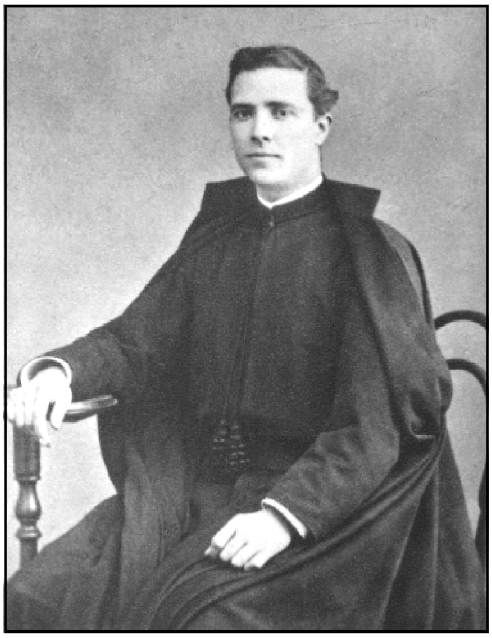

El pare Antoni Mirats i Montsonís.
APEPC, Arxiu d'imatges.

entre el deixeble i els seus formadors. Puig i Cadafalch no es limità als contactes personals, sinó que manifestà públicament l'afecte als seus mestres.

A Sabadell s'organitzà, el 14 d'abril de 1910, un homenatge al pare Sallarès, que acabava de morir en aquella mateixa ciutat. Puig i Cadafalch no hi faltà pas. La crònica de l'acte ens explica el següent: «L'il·lustre Arquitecte i Diputat a Corts Don Josep Puig i Cadafalch, antic alumne del pare Sallarès, féu ofrena a l'Escola Pia, en nom dels deixebles, amics i admiradors de l'insigne Escolapi, del retrat de son estimat mestre, pronunciant un notable discurs, ple de notes sentides i de records emocionats que posaren de relleu la personalitat del pare Sallarès en tota sa grandesa, enaltint ses qualitats així en sa obra educadora, tan fecunda en bons resultats, com en sa obra directiva i en ses iniciatives valuoses. La sentida peroració del senyor Puig i Cadafalch fou premiada amb una forta ovació» (*Homenatge*, 1910). És una llàstima que no es reproduís en el llibre de les actes aquest discurs com s'hi varen incloure els altres. Puig i Cadafalch reconeix el pare Sallarès com el mestre, el director de l'escola i l'home innovador.

L'altre escolapi a qui Puig i Cadafallch recordà amb especial afecte va ser el pare Antoni Mirats. Políticament no coincidien gens ni mica: el mestre carlí i l'alumne liberal, demòcrata. Però si Mirats era respectuós amb el pensament dels seus alumnes, Puig valorà en el mestre les qualitats de l'educador i els coneixements del superior. El 26 d'octubre de 1928 se celebraren a l'Escola Pia de Sarrià les exèquies del pare Mirats. Puig i Cadafalch s'hi presentà. El provincial Pantaleón Galdeano, que segons el costum de l'època presidia el dol, en veure Puig i Cadafalch, l'invità com a antic president de la Mancomunitat de Catalunya a acompanyar-lo a la presidència del dol, cosa que acceptà. Aquest fet va ser denunciat al govern civil de Barcelona i el governador cridà el pare provincial Galdeano i li va retreure que fes copresidir el funeral a una persona que estava arraconada. El pare Galdeano li va contestar: «Fue un acto de puro afecto y legítimo sentimiento por parte de los muchos que lloraban con razón, contando por supuesto el carácter exclusivamente litúrgico, severo y grave de la Iglesia; el señor Puig y Cadafalch no asistió en calidad de Diputado catalanista ni Consejero de la Mancomunidad; asistió como alumno del difunto a prestar el homenaje de su cariño y agradecimiento al maestro, a quien se preciaba en afirmar que debió todo lo que era; además, aunque caído, el señor Puig i Cadafalch no dejaba de ser una eminente personalidad» (Puig i Reixach, 1998, p. 382).

El *Diari de Mataró* publicà la notícia que el dia de Sant Pere, 29 de juny, de 1920 el president de la Mancomunitat s'havia desplaçat a Mataró per saludar el pare Tomàs Viñas en el Col·legi de Santa Anna. Puig i Cadafalch va prendre la iniciativa i es traslladà a Mataró: tot un gest de respecte. Però tal vegada hi havia algun interès per part del president. En efecte, el pare Viñas acabava d'arribar d'un viatge a Cuba i va fer escala a Catalunya abans de reintegrar-se a la seva residència de Roma. Els escolapis que hi havia a Cuba eren tots catalans i estaven en molt bones i estretes relacions amb la Societat de Beneficència dels Naturals de Catalunya de l'Havana, entitat molt potent i on hi havia un sentiment catalanista notable. A més de les salutacions de respecte mutu, creiem que el pare Viñas també informà Puig i Cadafalch d'aquells sentiments catalanistes.

L'ESCOLA PIA RECORDA JOSEP PUIG I CADAFALCH

Josep Puig i Cadafalch forma part de la memòria col·lectiva de tota l'Escola Pia de Santa Anna: comunitat, escola, associació d'Antics Alumnes. El 2001 vaig recordar la relació de Puig i Cadafalch amb l'Escola Pia en una petita comunicació publicada a les *Sessions d'Estudis Mataronins* (2002, p. 151-162).

El nom de l'important arquitecte ha estat sempre present entre els antics alumnes i l'Associació, que sempre en va tenir un especial record per ser-ne un dels membres fundadors i un dels que signaren la carta de convocatòria de la primera assemblea. En la sol·licitud que l'Escola Pia dirigí el 1959 per a la obtenció de la Medalla d'Or de la Ciutat, hi figurà Josep Puig i Cadafalch com un dels alumnes il·lustres que després havia prestigiat la ciutat en què va néixer (*Boletín*, núm. 76, abril 1959, p. 4).

En l'exposició celebrada a l'escola entre el 24 d'agost i el 8 de setembre de 1963 amb motiu dels 225 anys de la seva fundació, hi figurava una fotografia seva i unes breus dades biogràfiques, sense oblidar que havia sigut «president de la Mancomunitat de Catalunya (1917-1923)», quan el règim el tenia apartat (Vilà, 1972, p. 741-742). En el resum de l'exposició que recollí la crònica de l'escola, no hi trobem el nom del nostre il·lustre antic alumne, però en l'Arxiu Provincial hi guardem alguns elements d'aquella exposició salvats a l'atzar i per això podem testificar que Puig i Cadafalch hi va ser recordat (APEPC: 07-19 / caixa 69, núm. 9).

En el número del *Boletín* de l'Associació, del gener de 1958, primer després de la seva mort, l'editorial recordava «*la fidelidad de Don Josep Puig i Cadafalch hacia su ciudad natal, a todo aquello que le recordaba su niñez y primera juventud, a las costumbres y nuestras tradiciones, y a su probada simpatía por el Colegio en el que aprendió las primeras letras e inició sus estudios*». I hi afegia; «*Con la muerte de Don José Puig y Cadafalch la Asociación de Antiguos Alumnos del Colegio de Santa Anna ha perdido a un miembro que la honraba y enorgullecía, y que había hecho siempre honra a su condición de discípulo de la Escuela Pía*» (*Boletín*, núm. 52, 1958, p. 3).

No feia pas gaires anys, concretament el 23 de novembre de 1952, durant l'assemblea general que s'estava celebrant en la diada del antics alumnes, s'hi presentà Josep Puig i Cadafalch. L'assemblea es posà dempeus i l'aplaudí llargament (*Boletín*, núm. 12, desembre 1952, p. 3), una prova més de la sintonia que hi havia entre l'Associació i un dels seus fundadors.

A finals de 1962 l'Associació va organitzar tres conferències per recordar la figura de Puig i Cadafach. El 23 de desembre de 1962 pronuncià la primera Miquel Coll i Alentorn sobre el seu temps. La gran i famosa nevada d'aquell Nadal impedí aleshores les altres dues conferències, que no es pogueren fer fins al 10 i el 17 del març següent de 1963: les feren Oriol Bohigas i Joaquim Folch i Torres sobre l'arquitecte modernista i la seva obra a través de la creació dels museus de Catalunya (*Boletín*, núm. 112, març 1963, p. 1-5).

HOMENATGE AL EXCM. SR. JOSEP PUIG I CADAFALCH

QUE L'ASSOCIACIO D'ANTICS ALUMNES I AMICS DE L'ESCOLA PIA DEDICA AL SEU SOCI FUNDADOR

DIA 23 DE DESEMBRE — TRES QUARTS DE DOTZE DEL MATI

« PUIG I CADAFALCH I EL SEU TEMPS » PER EN MIQUEL COLL I ALENTORN

DIA 26 DE DESEMBRE — TRES QUARTS DE DOTZE DEL MATI

« PUIG I CADAFALCH, ARQUITECTE MODERNISTA » PER N'ORIOL BOHIGAS

DIA 30 DE DESEMBRE — TRES QUARTS DE DOTZE DEL MATI

« PUIG I CADAFALCH I LA SEVA OBRA » PER EN JOAQUIM FOLCH I TORRES

NOTES. – HA PROMES LA SEVA ASSISTENCIA LA FAMILIA DE L'IL·LUSTRE MATARONI. — EL DIA 23 ES CELEBRARA UNA MISSA EN MEMORIA DE L'HOMENATJAT I ACTE SEGUIT ES COL·LOCARA EL SEU RETRAT AL LOCAL DE L'ASSOCIACIO.

MATARO, NADAL DE 1962

LOCAL DE L'ASSOCIACIO

Programa de tres conferències organitzades per l'Associació d'Antics Alumnes en homenatge a Josep Puig i Cadafalch. Desembre de 1962. MASMM. Escola Pia / Antics Alumnes.

En escaure's el centenari del naixement de Josep Puig i Cadafalch, l'Associació programà un seguit d'actes per recordar el seu fundador i antic alumne de l'escola de Santa Anna. En un article del *Boletín* es lamentava el silenci i ombra amb què les institucions púbiques tapaven la figura de Puig i Cadafalch perquè havia sigut el president de la Mancomunitat de Catalunya. En aquesta ocasió l'Associació d'Antics Alumnes intentà implicar-hi l'Ajuntament i en la reunió de la junta del 4 de desembre de 1967 acordaren presentar a les autoritats municipals una sol·licitud amb els següents punts (*Boletín*, núm. 150, gener 1968, p. 2):

> ·El corresponent permís per a col·locar a la casa on nasqué una làpida que ho recordés.
>
> ·Que fos retolat un carrer de la ciutat amb el seu nom.
>
> ·Que s'iniciés el tràmit per a incloure'l a la galeria de mataronins il·lustres del nostre Ajuntament.

Aquests acords, que es ratificaren en la Junta de l'associació, ja estaven en marxa. El president de l'entitat ja havia signat, el 27 de novembre, la

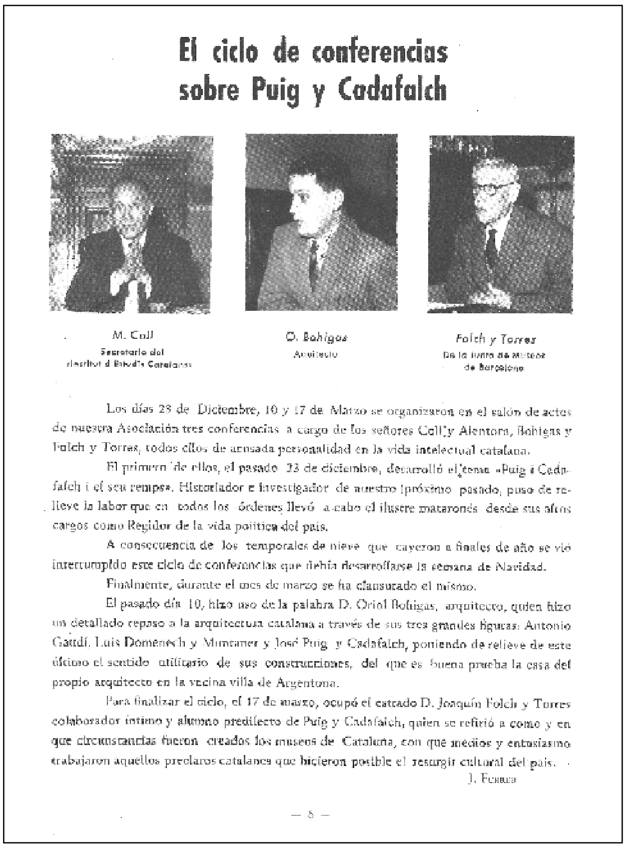

El ciclo de conferencias sobre Puig y Cadafalch

M. Coll
Secretario del Institut d'Estudis Catalans

O. Bohigas
Arquitecto

Folch y Torres
De la Junta de Museos de Barcelona

Los días 28 de Diciembre, 10 y 17 de Marzo se organizaron en el salón de actos de nuestra Asociación tres conferencias a cargo de los señores Coll y Alentorn, Bohigas y Folch y Torres, todos ellos de acusada personalidad en la vida intelectual catalana.

El primero de ellos, el pasado 23 de diciembre, desarrolló el tema «Puig i Cadafalch i el seu temps». Historiador e investigador de nuestro próximo pasado, puso de relieve la labor que en todos los órdenes llevó a cabo el ilustre mataronés desde sus altos cargos como Regidor de la vida política del país.

A consecuencia de los temporales de nieve que cayeron a finales de año se vió interrumpido este ciclo de conferencias que debía desarrollarse la semana de Navidad.

Finalmente, durante el mes de marzo se ha clausurado el mismo.

El pasado día 10, hizo uso de la palabra D. Oriol Bohigas, arquitecto, quien hizo un detallado repaso a la arquitectura catalana a través de sus tres grandes figuras: Antonio Gaudí, Luis Domenech y Muntaner y José Puig y Cadafalch, poniendo de relieve de este último el sentido utilitario de sus construcciones, del que es buena prueba la casa del propio arquitecto en la vecina villa de Argentona.

Para finalizar el ciclo, el 17 de marzo, ocupó el estrado D. Joaquín Folch y Torres colaborador íntimo y alumno predilecto de Puig y Cadafalch, quien se refirió a como y en que circunstancias fueron creados los museos de Cataluña, con qué medios y entusiasmo trabajaron aquellos preclaros catalanes que hicieron posible el resurgir cultural del país.

J. Ferrer

— 5 —

Informació sobre les conferències de Miquel Coll i Alentorn, Oriol Bohigas i Joaquim Folch i Torres. Boletín de Antiguos Alumnos núm. 112, de març de 1963, p. 5.

MASMM. Escola Pia / Antics Alumnes.

sol·licitud que es dirigí a l'Ajuntament amb les tres peticions i que anava avalada i signada per 26 entitats locals. La iniciativa havia sorgit a l'Escola Pia (APEPC: 07-19 / caixa 81, núm. 17).

El 26 de desembre, amb assistència de les autoritats municipals i de les entitats sol·licitants, així com de familiars de Puig i Cadafalch, s'inaugurà la placa que recorda la casa del Carreró (aleshores Enrique Granados) on va néixer l'insigne mataroní. Les autoritats polítiques de l'època no s'hi implicaren: consentiren els actes i res més. No consten a la placa.

L'Associació programà un nou cicle de cinc conferències. També pensà i fins i tot anuncià una exposició en el Museu Municipal amb material provinent de Perpinyà i de Sant Miquel de Cuixà (*Boletín*, núm. 150, gener 1968, p. 3), que a última hora «les circumstàncies especials per les que atravessava el país veí —diu la crònica—, varen obligar a la seva suspensió» (*Boletín*, núm. 153, abril-juny 1968, p. 9).

El pare Josep Maria Oller (recentment traspassat), que durant un bon grapat d'anys va ser el consiliari de l'Associació d'Antics Alumnes, recordava en *La Tosca* de Moià (núm. 751, febrer-març 2015, p. 43) la mort de Josep Puig i Cadafalch. Amb la Junta de l'Associació i el pare rector del col·legi assistí al funeral celebrat a Mataró. Recorda que reberen pressions amenaçadores a fi que no hi assistissin, amenaces que en l'Ajuntament local pesaren de tal manera que no hi assistí. Ell com a consiliari i la Junta en ple de l'Associació d'Antics Alumnes, amb el pare rector de Santa Anna, hi foren presents en una manifestació popular que no recordava haver vist a Mataró.

Joan Florensa, escolapi

Portada del Boletín de Antiguos Alumnos núm. 150, de gener de 1968.

MASMM. Escola Pia / Antics Alumnes.

A l'interior s'informa de l'acte de col·locació de la làpida a la casa natal de Puig el dia 26 de desembre de 1967.

Bibliografia

«Acto de colocación de una lápida en la casa donde nació Josep Puig i Cadafalch» (1968), *Boletín de la Asociación de Antiguos Alumnos*, núm. 150, gener, p. 3.

«Asamblea General de socios» (1952), *Boletín de Antiguos Alumnos*, núm. 12, desembre, p. 2.

Campo y Rodríguez, José (1880): *Memoria acerca del estado del Instituto provincial de segunda enseñanza de Barcelona durante el curso de 1879 a 1880.* Barcelona: Tip. de la Casa P. de Caridad.

Campo y Rodríguez, José (1881): *Memoria acerca del estado del Instituto provincial de 2a enseñanza de Barcelona durante el curso de 1880 a 1881.* Barcelona: Impr. Barcelonesa.

«Comissió Centenari naixement Josep Puig i Cadafalch» (1968), *Boletín de la Asociación de Antiguos Alumnos,* núm 153, abril-juny, p. 9.

«Del homenaje a Josep Puig i Cadafalch» (1968), *Boletín de la Asociación de Antiguos Alumnos*, núm. 151, febrer, p. 1.

«El centenari del naixement de Josep Puig i Cadafalch» (1968), *Boletín de la Asociación de Antiguos Alumnos*, núm. 150, gener, p. 2.

«El Excmo. Sr. D. José Puig y Cadafalch» (1957), *Boletín de Antiguos Alumnos*, núm, 112, gener, p. 3.

Ferrer, Antoni (1963): «Del homenje al Sr. Puig y Cadafalch», en *Boletín de Antiguos Alumnos*, núm, 112, març, p. 1.

Ferrer, J. (1963): «Ciclo de conferencias sobre Puig y Cadafalch», en *Boletín de Antiguos Alumnos*, núm, 112, març, p. 5.

Florensa, Joan (2001): «Josep Puig i Cadafalch, un alumne agraït a l'Escola Pia», *Sessions d'Estudis Mataronins*, núm. 18, p. 157-162.

«Homenaje al antiguo alumno-fundador Excmo. Sr. D. José Puig y Cadafalch» (1963), *Boletín de Antiguos Alumnos*, núm. 111, gener-febrer, p. 6.

«*Homentage al P. Sallarès*» (1910). Sabadell: Impr. J. Canals Domènech.

J. M. F. (1968): «Homentage a Josep Puig i Cadafalch a Sant Miquel de Cuixà», *Boletín de la Asociación de Antiguos Alumnos*, núm.154, octubre, p. 4.

«La Asamblea General» (1960), *Boletín de Antiguos Alumnos*, núm. 90, desembre, p. 2.

Libro de Oro (1918): *Libro de Oro. Escuelas Pías de Cataluña e Isla de Cuba 1617-1917. Tercer Centenario de la fundación de la Escuela Pía.* Barcelona: Imprenta de J. Huguet.

M. C. (1966): «Josep Puig i Cadafalch es actualidad», *Boletín de Antiguos Alumnos,* núm. 136, abril, p. 9.

M. S. P. (1967): «Un centenari a tenir en compte», *Boletín de Antiguos Alumnos,* núm. 147, octubre, p. 3-4.

O. Q. (1968): «Cicle de conferències en homenatge a En Josep Puig i Cadafalch», *Boletín de la Asociación de Antiguos Alumnos,* núm., 152, març, p. 5.

O. Q. R. (1968): «Puig i Cadafalch i la seva època», *Boletín de la Asociación de Antiguos Alumnos*, núm. 152, març, p. 9-11.

Oller, Josep Maria (2015): «Un record de Puig i Cadafalch», *La Tosca*, núm. 751, febrer-març, p. 43.

Parpal i Marquès, Cosme (1913): «Nueva Asociación Calasancia», *La Academia Calasancia*, núm. 554, 30 d'octubre, p. 373-374 i 387.

Puig i Cadafalch, Josep (2003): *Memòries*, a cura de Núria Mañé i Josep Massot i Muntaner. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Puig i Reixach, Miquel (1998): L'Escola Pia de Sarrià (1894-1995). Barcelona. Escolapis de Sarrià.

Pla i Deniel, Narcís (1913): «Fundació i primers temps de l'Acadèmia Calassància», *La Academia Calasancia*, núm. 538-539, 20 de març, p. 138-140.

Salicrú, M. (1963): «Notes biogràfiques», *Boletín de la Asociación de Antiguos Alumnos*, núm, 112, març, p. 2-3.

Vilà Palà, Claudi (1972): *Escuelas Pías de Mataró: su historial pedagógico*. Salamanca: Impr. Calatrava.

Viladevall i Malgá, Luis (1895): *Memoria sobre el estado sanitario de la ciudad de Mataró presentada à la Junta de Sanidad por D. Luis Viladevall y Malgá y D. José Puig y Cadafalch*. Mataró: Tip. Pedro Vilá y Font.

Josep Puig i Cadafalch va morir a Barcelona el 23 de desembre de 1956, i les seves despulles van ser dutes a Mataró el dia 25 per al seu enterrament. A la plaça de Santa Anna, va rebre el fèretre una comitiva de dotze capellans, tal com la família havia demanat, presidida pel vicari segon de Santa Maria, Mn. Anton Vicèn. No hi va assistir l'alcalde, Pedro Crespo, ni cap representació de l'Ajuntament; només l'alcalde d'Argentona.

Després de resar un respons, la comitiva religiosa se'n tornà a Santa Maria i el vicari encarregà a Mn. Josep Colomer, aleshores només seminarista, que acompanyés el fèretre Riera amunt (sense passar per Santa Maria, com anunciava l'esquela). Ell sol i un escolà amb la creu, Quimet Oms, hagueren d'encapçalar tot el seguici fúnebre fins al cementiri.

Mossèn Josep Colomer sempre ha tingut molt present la vivència d'aquell dia de Nadal. En aquest article deixa escrits els seus records. Certament la multitud que acompanyà aquest seguici constituí una manifestació silenciosa de resistència cultural i política. Tanmateix l'absència d'autoritats civils i el capteniment penós dels responsables eclesiàstics només s'expliquen per les pressions exercides sobre ells: el règim polític del moment no tolerava honors a gent incòmoda i a proscrits, i estava obsessionat a evitar manifestacions públiques.

L'ENTERRAMENT A MATARÓ DEL PRESIDENT JOSEP PUIG I CADAFALCH, EL 25 DE DESEMBRE DE 1956

En ocasió del centenari del naixement de Josep Puig i Cadafalch, les entitats de Mataró varen decidir col·locar una placa commemorativa a la casa del Carreró número 31, on el 17 d'octubre de 1867 nasqué l'il·lustre compatrici. La inauguració, un diumenge al migdia, va reunir a l'espai estret de davant la casa un bon nombre de mataronins, amb l'alcalde i les autoritats al capdavant. L'alcalde era Pedro Crespo, el mateix del qual, el dia del sepeli deu anys abans, s'havia dit que era fora de Mataró. El parlament de l'acte es va confiar al catedràtic de Llengua i Literatura catalanes de la Universitat de Barcelona, el malaguanyat Antoni Comas, que en un moment del seu discurs es va referir a «l'enterrament vergonyant del Nadal de 1956». Què havia passat? Comencem pel principi.

El senyor Puig, com se l'anomenava, en tornar a Catalunya després de la Guerra, es trobà amb un règim que de cap manera podia acceptar-lo per la seva condició de polític català remarcable. Fins li retirà l'autorització d'exercir com a arquitecte. No podia condemnar-lo ni per la seva honradesa ni per la seva categoria científica, reconeguda internacionalment. Calia, doncs, evitar de donar-li relleu, arraconar-lo. Tanmateix, Puig no deixà de treballar pel país, des de la discreció i des de la clandestinitat. Una mostra d'aquesta absoluta dedicació és el text al final de l'esquela que anunciava la seva mort: «No se admiten coronas, y su equivalente se ruega emplearlo en ayudar a estudiantes necesitados».

L'ENTERRAMENT A MATARÓ

Morí el 23 de desembre de 1956, a les 9 del vespre, al seu habitatge del carrer de Provença, número 123, de Barcelona. La seva esposa, Dolors Macià i Monserdà, havia mort el 25 de gener de 1953. El president Josep Puig, tot i el seu caràcter fort, era un cristià convençut. Rebé els sants Sagraments i la Benedicció Apostòlica. En exiliar-se el 1936, explicà que entre les poques pertinences s'emportà els Evangelis. El mataroní Mn. Joaquim Comas i Xirau, vicari de la parròquia d'Argentona des de l'estiu de 1953, explicava que durant l'estança a aquella vila Puig acostumava a anar al rosari a les tardes. Ho han confirmat altres persones.

La parròquia de Sant Raimon de Penyafort de Barcelona va acollir i acomiadar el cadàver amb el respons corresponent. El periòdic *Mataró*, editat per F.E.T. y de las J.O.N.S., corresponent al dissabte 29 de desembre, fa una crònica ampla

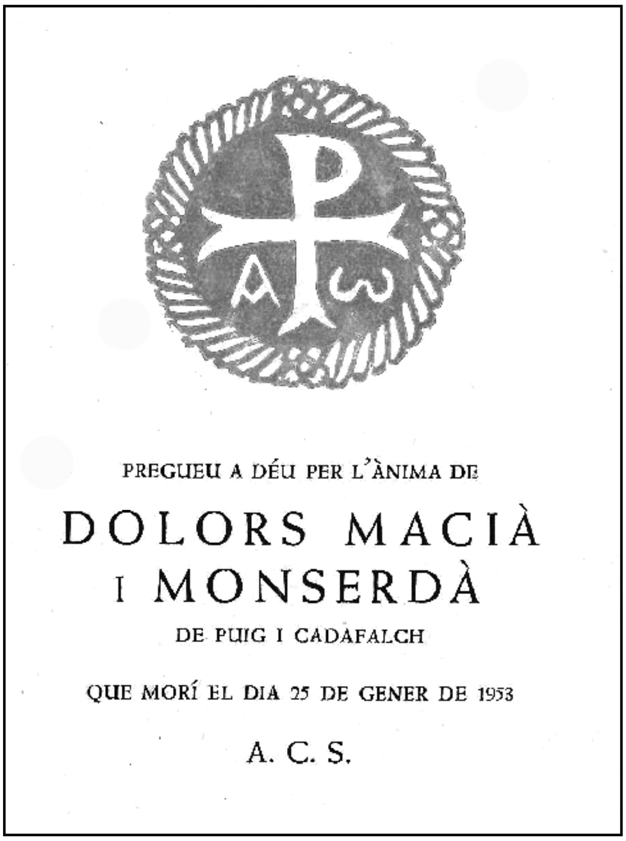
PREGUEU A DÉU PER L'ÀNIMA DE

DOLORS MACIÀ I MONSERDÀ

DE PUIG I CADAFALCH

QUE MORÍ EL DIA 25 DE GENER DE 1953

A. C. S.

Recordatori de la mort de Dolors Macià i Monserdà. MASMM.

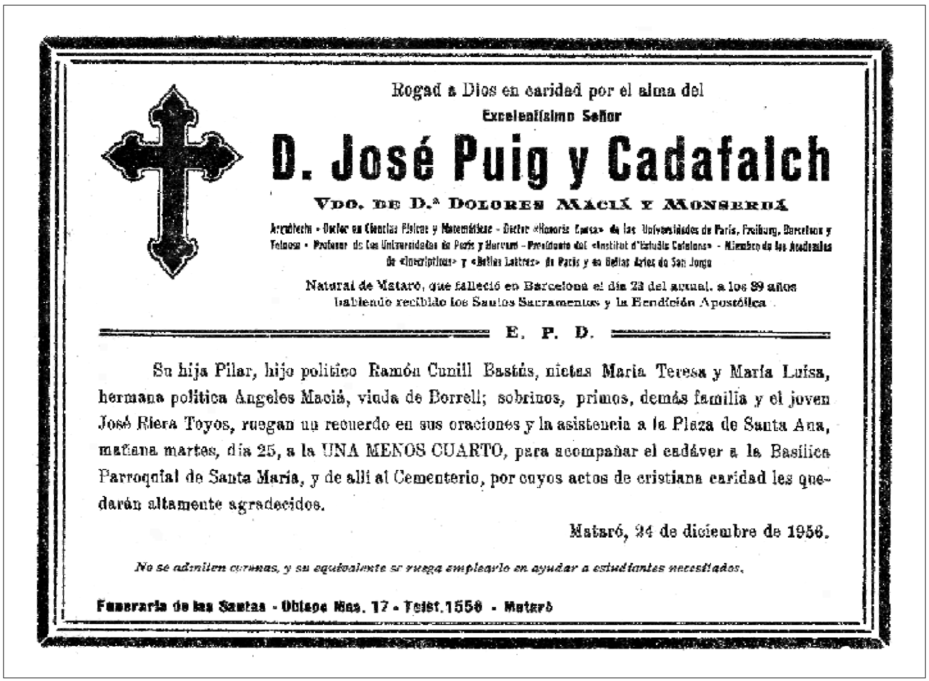
Rogad a Dios en caridad por el alma del

Excelentísimo Señor

D. José Puig y Cadafalch

VDO. DE D.ª DOLORES MACIÀ Y MONSERDÀ

Arquitecto - Doctor en Ciencias Físicas y Matemáticas - Doctor «Honoris Causa» de las Universidades de París, Freiburg, Barcelona y Tolosa - Profesor de las Universidades de París y Harvard - Presidente del «Institut d'Estudis Catalans» - Miembro de las Academias de «Inscriptions» y «Belles Lettres» de París y de Bellas Artes de San Jorge

Natural de Mataró, que falleció en Barcelona el día 23 del actual, a los 89 años habiendo recibido los Santos Sacramentos y la Bendición Apostólica

E. P. D.

Su hija Pilar, hijo político Ramón Cunill Bastús, nietas María Teresa y María Luisa, hermana política Angeles Maciá, viuda de Borrell; sobrinos, primos, demás familia y el joven José Riera Toyos, ruegan un recuerdo en sus oraciones y la asistencia a la Plaza de Santa Ana, mañana martes, día 25, a la UNA MENOS CUARTO, para acompañar el cadáver a la Basílica Parroquial de Santa María, y de allí al Cementerio, por cuyos actos de cristiana caridad les quedarán altamente agradecidos.

Mataró, 24 de diciembre de 1956.

No se admiten coronas, y su equivalente se ruega emplearlo en ayudar a estudiantes necesitados.

Funeraria de las Santas - Obispo Mas, 17 - Teléf. 1556 - Mataró

Esquela mortuòria de Josep Puig i Cadafalch publicada al periòdic *Mataró* del 24 de desembre de 1956. MASMM.

de l'esdeveniment en la qual, amb to elogiós i d'aparent «normalitat», relata tant l'enterrament de Barcelona com l'acte fúnebre de Mataró.

A Mataró, la seva filla Pilar i la família varen fer repartir per la funerària una esquela mortuòria, que es publicà al periòdic *Mataró* del dilluns 24 de desembre, en la qual convocaven a «la asistencia a la Plaza de Santa Ana, mañana martes, día 25, a la UNA MENOS CUARTO, para acompañar el cadàver a la Basílica Parroquial de Santa Maria, y de allí al Cementerio». L'enterrament encarregat era de primera, amb dotze capellans. Potser hi hagué alguna dificultat per reunir-los per ser el dia de Nadal i em demanaren a mi de participar-hi. Jo estudiava en el Seminari de Barcelona el tercer curs de teologia. Ja era clergue i aleshores estava de vacances a casa.

La parròquia de Santa Maria en aquells moments estava sense rector. Mn. Antolí Vancell (Súria 1891) havia mort el 19 de març del mateix any, després d'una malaltia llarga. La seva darrera signatura en un dels llibres sagramentals de la parròquia és del 24 d'octubre de 1954, és a dir, de dos anys abans. En aquestes circumstàncies, pel servei de la parròquia, el Bisbat de Barcelona li assignà l'ajuda de dos vicaris: Mn. Francesc Maurí i Alegre, nascut a Terrassa el 1919, que havia entrat al Seminari després de cursar una carrera tècnica i s'havia ordenat de prevere el 1949, i Mn. Anton Vicèn i Martín, nascut a Barcelona el 1924 i ordenat durant el Congrés Eucarístic, el 25 de maig de 1952.

En morir el rector Vancell, el Bisbat no nomenà cap ecònom o regent en la perspectiva que durant la tardor propera hi haurien oposicions al càrrec de rectors de parròquia. Es confià al vicari més gran d'edat, Mn. Francesc Maurí, ser «Encarregat de la Parròquia», i en data de 16 d'abril del 1956 el Vicari General de la Diòcesi l'autoritzà a signar les partides sagramentals pendents de signatura. Seguirà signant fins a la presa de possessió del nou rector, Mn. Francesc Pou i Ginesta, l'any següent.

Puntualment, el dia de Nadal, el fèretre havia arribat de Barcelona i estava col·locat en el cotxe de cavalls de la funerària davant l'església de Santa Anna. Responent a la crida de l'esquela, una multitud endolada omplia la plaça d'ample a ample. El Dr. Fèlix Castellà, degà de la comunitat de

preveres de Santa Maria, i Mn. Salvador Misser, capellà dels Carmelites, amb mantell, presidien el dol amb la família. La multitud que acompanyava les despulles de l'expresident de la Mancomunitat de Catalunya era, segons va escriure l'historiador Albert Balcells, «una manifestació silenciosa de la resistència cultural i política».

ANORMALITATS

En l'esdeveniment cal remarcar diverses «anormalitats». D'ordre civil: a l'enterrament d'un prohom màxim de la ciutat no hi havia l'alcalde, Pedro Crespo, que es digué que era fora de Mataró, ni representació oficial de l'Ajuntament, només dos regidors a títol personal. Tampoc de l'Ajuntament de Barcelona, ni de la Diputació. Sí que hi hagué representació de l'Ajuntament d'Argentona, encapçalada pel seu alcalde, Josep Fortí i Ros.

I «anormalitats» d'ordre eclesiàstic: l'enterrament l'hauria hagut de presidir, si més no, Mn. Francesc Maurí, que en aquell moment representava la parròquia, i no pas el vicari segon, Mn. Anton Vicèn. El fet que Mn. Maurí no el presidís, em consta que fou lamentat. Feia poc que s'havien estrenat ornaments nous pels enterraments importants, però en aquella ocasió es varen seguir usant els vells. La comitiva dels dotze clergues va dirigir-se a la plaça de Santa Anna no pel camí natural i més públic del Carreró i la Riera, sinó pel més discret i llarg de places avall i tombar pel carrer de Barcelona. Després de resar un respons breu entorn del fèretre, el vicari, sense previ avís, se'm dirigí, em passà el llibre del ritual i em digué: «Acompanya'l al Cementiri.» De seguida els capellans es retiraren, tornant a Santa Maria, pel carrer de Barcelona.

Jo vaig trobar-me amb l'escolà Quimet Oms amb la creu al davant, i el carruatge amb el difunt i la gran comitiva al darrera, enfilant la Riera i amunt, amunt, fins al cementiri. Vam anar-hi de dret, sense passar per Santa Maria. L'esquela havia anunciat el pas per aquesta església parroquial de camí cap al cementiri, però no va ser així. És clar que el cronista del periòdic *Mataró* del dissabte següent no hi assistí, perquè afirmava que la comitiva havia passat per Santa Maria. Com també afirmava que el senyor Puig havia rebut «cristiana sepultura en el panteón familiar», panteó que jo, temps després, no vaig saber trobar fins que un enterramorts m'indicà el senzill nínxol número 145 de l'illa B, on Puig havia estat enterrat.

No cal dir que em va incomodar molt aquell enterrament, però també vaig sentir el goig de ser protagonista d'un esdeveniment històric. Era

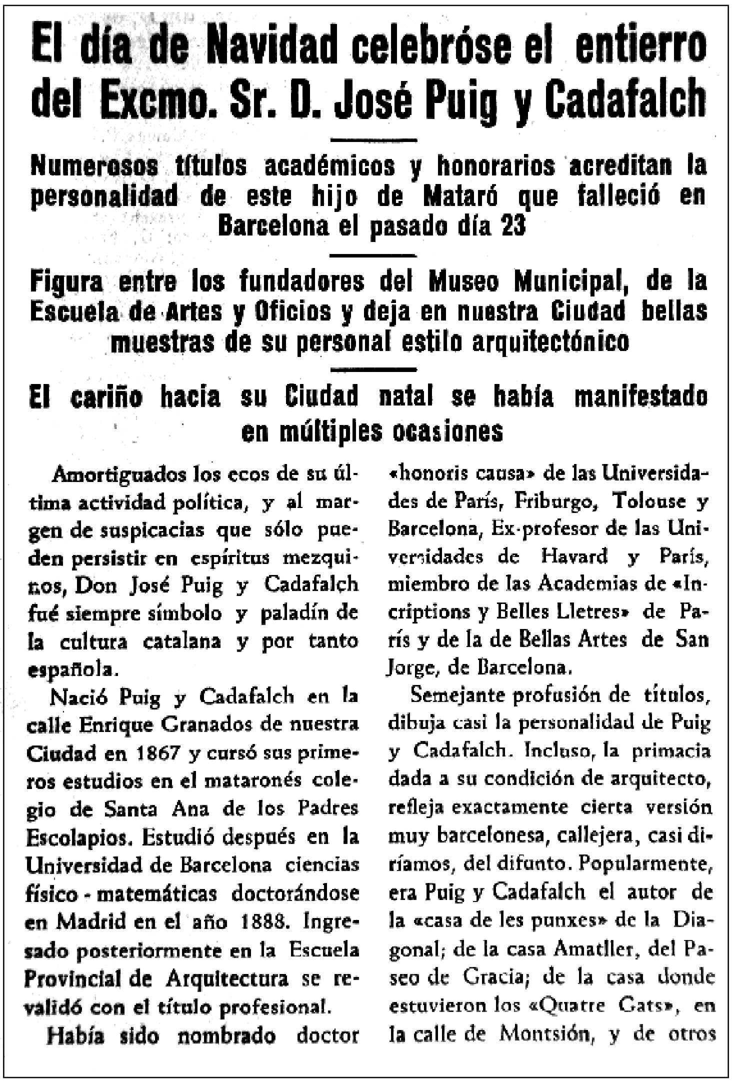

El día de Navidad celebróse el entierro del Excmo. Sr. D. José Puig y Cadafalch

Numerosos títulos académicos y honorarios acreditan la personalidad de este hijo de Mataró que falleció en Barcelona el pasado día 23

Figura entre los fundadores del Museo Municipal, de la Escuela de Artes y Oficios y deja en nuestra Ciudad bellas muestras de su personal estilo arquitectónico

El cariño hacia su Ciudad natal se había manifestado en múltiples ocasiones

Amortiguados los ecos de su última actividad política, y al margen de suspicacias que sólo pueden persistir en espíritus mezquinos, Don José Puig y Cadafalch fué siempre símbolo y paladín de la cultura catalana y por tanto española.

Nació Puig y Cadafalch en la calle Enrique Granados de nuestra Ciudad en 1867 y cursó sus primeros estudios en el mataronés colegio de Santa Ana de los Padres Escolapios. Estudió después en la Universidad de Barcelona ciencias físico - matemáticas doctorándose en Madrid en el año 1888. Ingresado posteriormente en la Escuela Provincial de Arquitectura se revalidó con el título profesional.

Había sido nombrado doctor «honoris causa» de las Universidades de París, Friburgo, Tolouse y Barcelona, Ex-profesor de las Universidades de Havard y París, miembro de las Academias de «Incriptions y Belles Lletres» de París y de la de Bellas Artes de San Jorge, de Barcelona.

Semejante profusión de títulos, dibuja casi la personalidad de Puig y Cadafalch. Incluso, la primacia dada a su condición de arquitecto, refleja exactamente cierta versión muy barcelonesa, callejera, casi diríamos, del difunto. Popularmente, era Puig y Cadafalch el autor de la «casa de les punxes» de la Diagonal; de la casa Amatller, del Paseo de Gracia; de la casa donde estuvieron los «Quatre Gats», en la calle de Montsión, y de otros

Fragment de la crònica de l'enterrament de Josep Puig i Cadafalch publicada al periòdic *Mataró* del 29 de desembre de 1956. Aquest diari, sota control falangista, no va explicar el que realment succeí aquell matí del dia de Nadal i en va ometre totes les irregularitats.

conscient de qui acompanyava. Amb la ingenuïtat d'un novell, vaig mirar de fer-ho el millor possible. Pel camí vaig resar els nomenats «salms graduals» (salms de camí). En arribar al cementiri, el fèretre va ser entrat a la capella. En aquell temps no s'enterrava ni els diumenges ni els festius. Es mantingué en aquell lloc digne a l'espera de ser sepultat. Vaig acomiadar-lo amb un respons posant-hi l'ànima. Quan jo sortia de la capella, hi entraren el Dr. Castellà i Mn. Misser.

PRESSIONS DEL RÈGIM

El capteniment penós dels responsables de Santa Maria només es pot explicar per fortes pressions exercides sobre ells per elements del govern. El règim polític del moment no tolerava honors a incòmodes o proscrits, i estava obsessionat per evitar manifestacions públiques. No és simple suposició sinó un fet comprovable per situacions paral·leles. Com l'enterrament de Monsenyor Manuel Bonet i Muixí.

El 6 d'agost de 1969, Mn. Manuel, com el coneixíem amics i deixebles, va morir a Roma. Era un eclesiàstic remarcable, vicedegà del Tribunal de la Rota i un dels principals juristes del Concili Vaticà II. Molt valorat pel clergat català, i tot i que mai no s'havia dedicat a la política, era malvist, suspecte, pel govern. El seu gran amic Mn. Francesc Vergés, en ocasió dels vint-i-cinc anys de la seva mort, el 1994, explicava a *Catalunya Cristiana* (número 776) que «un temps abans l'escriptor Octavi Saltor Soler havia comentat a Santiago Udina Martorell, aleshores molt ben introduït en el règim, que l'ideal fóra que Mn. Bonet fos nomenat bisbe de Barcelona. Udina li respongué, hem de creure que fent-se ressò de fonts governamentals, que «mai el govern espanyol no permetrà que un home com en Bonet sigui bisbe de Barcelona».

A l'hora de la seva mort, hi hagué primer dificultats per portar-lo des de Roma; després, l'ordre governativa que, arribant a Barcelona, Mn. Bonet «fos traslladat directament al dipòsit de cadàvers del cementiri de Sant Andreu». A l'aeroport del Prat, a més de bisbes, abats, preveres i laics amics, l'esperava la policia. També hi havia policies als carrers entorn del monestir de Sant Pere de les Puel·les, d'on Mn. Bonet era capellà i on es pretenia acollir el cadàver per celebrar la missa exequial. El governador Garicano Goñi era «fora de Barcelona». No hi valgueren la intervenció del bisbe Ramon Torrella, auxiliar de Barcelona, ni de l'exministre i exambaixador al Vaticà Joaquín Ruiz-Jiménez, amic de Mn. Bonet a Roma, o del Dr. Narcís Jubany, bisbe de Girona, que localitzà el governador a la Costa Brava i s'entrevistà amb ell mateix. «Per raons higièniques», havia d'anar al dipòsit de cadàvers. Es va entendre que «l'ordre venia de més amunt». En el dipòsit del cementiri, un grup de preveres i laics amics varen fer una vetlla de pregària, vigilats per la policia. El fet està perfectament documentat i exposat pel periodista Mn. Josep Bigordà en la *Miscel·lània Manuel Bonet i Muixí*, publicada per l'Abadia de Montserrat, que anys després els amics li vàrem dedicar.

Coincidències en tots dos casos, el de Puig i el de Mn. Bonet: 1) «directe al cementiri», pretenent el mínim ressò públic possible; 2) absència del responsable, alcalde o governador; 3) ordre de més amunt. Segons un escrit de Josep Maria Ferrer i Gibert, fins per presidir la col·locació de la placa a la casa del Carreró el 1967, l'alcalde Pedro Crespo va consultar prèviament el governador civil Garicano Goñi si trobava convenient la seva assistència a l'acte.

Un altre fet. Seria el 1963, jo era vicari de la parròquia del Masnou, i l'alcalde de la vila, abans policia, Francisco Salazar Culí, em telefonà tres vegades en un matí, exigint-me que li donés la llista dels Boy Scouts de la parròquia. Al·legava que en una estació del poble un grup d'escoltes havia estat cantant una cançó antipatriòtica «horrorosa». Ho vaig passar malament. Al final ell desistí. Aquestes pressions, de paraula o per telèfon, no deixaven rastre.

MISSA EN SUFRAGI DEL DIFUNT

El dimarts 1 de gener de 1957, als vuit dies de l'enterrament, es celebrà a la Basílica Parroquial de Santa Maria una missa pel president Puig i Cadafalch, a un quart d'una del migdia. No era la missa funeral, que es degué celebrar a la parròquia de St. Raimon de Penyafort de Barcelona, com corresponia, sinó una missa resada en sufragi del difunt. Es va anunciar per mitjà d'una butlleta a una sola cara de mida 13 x 10 cm que es degué repartir el diumenge 30 de desembre. L'extensa crònica de l'enterrament publicada al periòdic *Mataró* del dissabte 29 de desembre no hi feia cap menció. Tampoc hi hagué cap referència en l'edició següent del dijous 3 de gener. El recordatori de la missa, un full doble, tenia a la portada la imatge de la Mare de Déu dels Dolors, de Viladomat, ja que Puig i Cadafalch havia pagat la

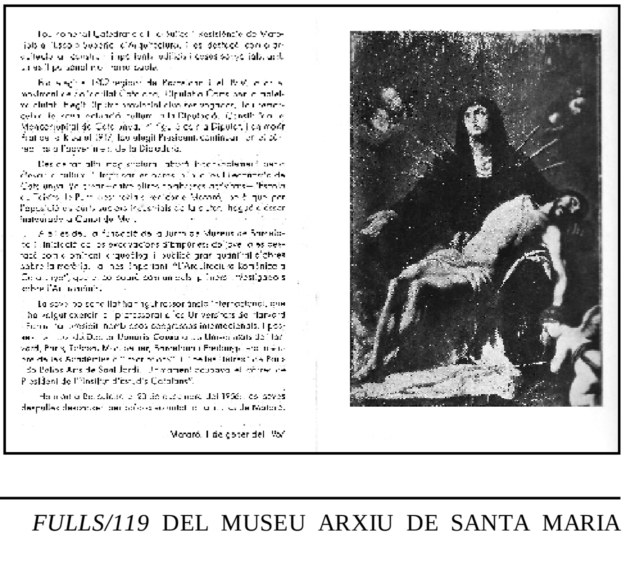

darrera restauració de la capella; a l'interior, un bust seu, escultura de Josep Clarà, i una ampla nota biogràfica. Butlleta i recordatori eren en català i sense peu d'impremta, com era necessari en aquelles circumstàncies. Per la qualitat de la impressió i per la bona amistat dels Marfà amb Puig, els podem suposar fets a la impremta Minerva.

No consta qui va encarregar aquella missa. Certament, no va ser la família, ja que al Museu Arxiu de Santa Maria es conserva una nota de la filla de Puig, sense el nom del destinatari, excusant-se de no poder assistir-hi i demanant-li que doni les gràcies a la Junta. Realitzar aquella acció oportuna, precisa i correcta, demanava el treball en col·laboració de tot un grup. Cal pensar en els amics mataronins del President més propers a l'Església. Aquests serien «la Junta» a la qual es refereix la nota. Entre ells, no solament com enllaç amb la família, sinó probablement ben actiu, hi ha prou indicis per assenyalar Lluís Ferrer i Clariana, que tenia amb el president Puig i família una relació habitual perquè els administrava les finques de Mataró; també el fet d'haver-se conservat la nota esmentada en l'antic Museu Arxiprestal de Santa Maria, del qual Ferrer n'era fundador i director; promoure un sufragi esqueia al pietós terciari franciscà que era Ferrer, que a més gaudia de la confiança de la parròquia. Tanmateix, l'obra només pogué ser de tots. A totes ells, a la seva decisió i bon fer, hem d'agrair la celebració d'aquella missa.

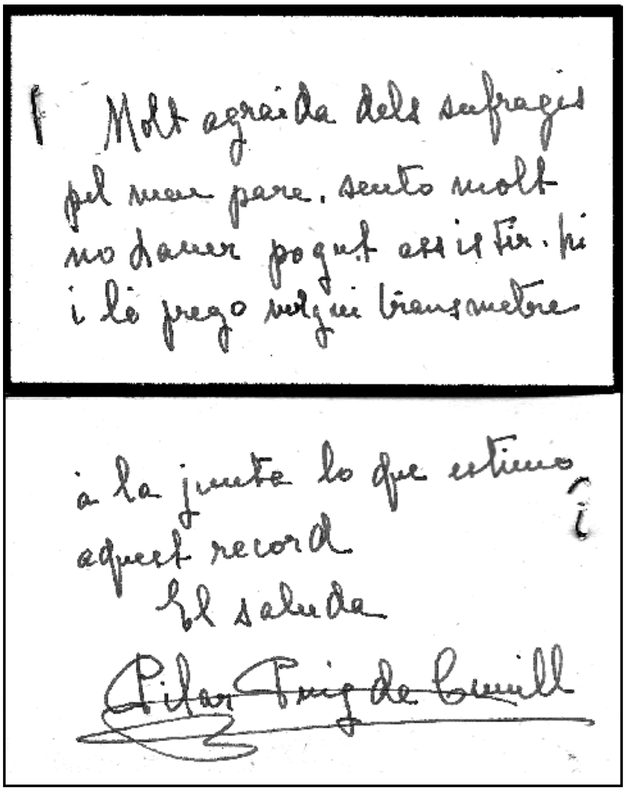

Molt agraïda dels sufragis pel meu pare, sento molt no haver pogut assistir-hi i lo prego vulgui transmetre à la junta lo que estimo aquest record. El saluda

Pilar Puig de [illegible]

Nota de Pilar Puig, filla de Josep Puig i Cadafalch, en la qual lamenta no haver pogut assistir a la missa del dia 1 de gener de 1957. MASMM.

Recordatori, amb notes biogràfiques de Puig i Cadafalch, que es repartí en la missa que es celebrà el dia 1 de gener de 1957. MASMM.

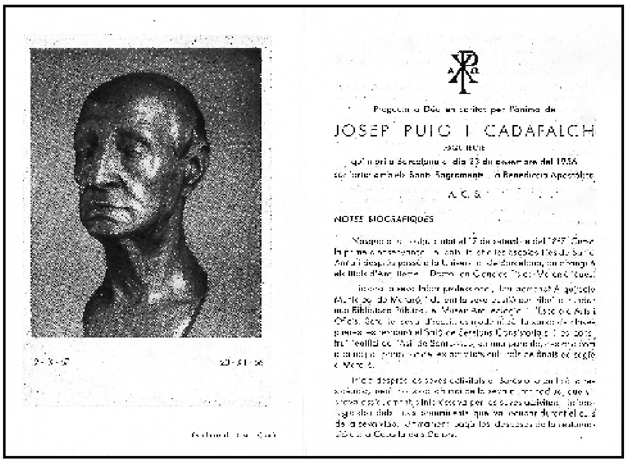

JOSEP PUIG I CADAFALCH

NOTES BIOGRÀFIQUES

Mn. Josep Colomer en conversa amb el president de la Generalitat, Artur Mas, el dia 27 de gener de 2015, a l'ocasió de la col·locació del bust de Josep Puig i Cadafalch al pati dels Tarongers. MASMM, Arxiu d'imatges.

NOTA PERSONAL

Acabo. Aquell enterrament va ser un esdeveniment que vaig viure amb veritable emoció i del qual guardo joiosa memòria. Sempre he tingut interès per conèixer-ne més i més detalls que aquell dia no vaig poder copsar. Diverses vegades se m'ha demanat de narrar-ne la meva experiència. La darrera, a l'honorable President Artur Mas, a l'ocasió de la inauguració del bust de l'Excm. Sr. Josep Puig i Cadafalch, en el Palau de la Generalitat, el dia 27 de gener de 2015.

Josep Colomer i Busquets

Joaquim Llovet va morir el 27 d'agost passat. L'endemà mateix, els seus fills, seguint les indicacions que dies abans els havia passat el pare, van fer-nos arribar aquest article, el darrer que l'insigne historiador havia escrit. Són els records del seu pas per l'Arxiu Municipal com a encarregat d'aquest servei. Llovet tenia 20 anys. Va reordenar un arxiu que es trobava en un estat deplorable després de tres anys de guerra. Aquest contacte directe i personal amb les fonts documentals de l'Arxiu va ser cabdal: orientà la seva vida cap a la investigació i, de retruc, capgirà la historiografia mataronina.

EL MEU PAS PER L'ARXIU MUNICIPAL (1941-1942 I 1943-1944)

Era l'any 1941. Jo treballava a l'Ajuntament de Mataró, a les oficines de la Delegación local de Abastecimientos y Transportes, que eren al primer pis. El 7 de juliol, entrà un membre de la Comisió Gestora, un organisme que en aquells anys tenia les funcions del consistori, i em lliurà unes claus dient-me que eren les de l'Arxiu i que, de part de l'alcalde, me les deixava perquè jo me'n fes responsable.

Aleshores, vaig saber que els guardes d'arbitris havien decomissat uns bidons de sosa que entraven a Mataró sense guia ni justificant de cap classe. Els bidons quedaren dipositats al convent de les Benetes, que en aquella època feia de magatzem municipal. Però no trigà a presentar-se el problema: l'Ajuntament confiava poder vendre la sosa en un breu temps, però es trobava amb l'entrebanc legal d'haver de convocar un concurs o portar l'afer a subhasta. Tot això endarreria, naturalment, la sortida dels bidons.

La solució va venir d'una fàbrica de paper local, que oferí quedar-se amb la sosa a canvi de lliurar el seu contravalor en raimes de paper blanc. Una vegada convingut l'acord, la sosa anà a la fàbrica de paper, i les raimes, on havien d'anar? Doncs cap a l'Arxiu, al segon pis de l'Ajuntament, on estarien amb més seguretat i bona conservació i des d'on les impremtes s'emportarien el paper necessari cada vegada que els fes falta per a imprimir algun encàrrec municipal.

En aquell moment, a l'Arxiu no hi havia arxiver perquè el darrer «Encargado del Archivo Municipal», que era el delineant Marià Ribas i Bertran,[1] havia plegat, i d'ací ve que em donessin les claus a mi.

Així doncs, uns dies després d'aquell 7 de juliol, se'm presentà el secretari municipal i em digué: «Sube arriba, quédate en el archivo y encárgate de ponerlo en orden.» A partir d'aleshores, jo vaig passar a ésser l'encarregat de l'Arxiu, encara que fent algun treball al departament d'Abastos, al qual continuaria adscrit.

Tanmateix, l'Arxiu era en aquells moments un desgavell de papers a causa del llarg temps que havia romàs tancat, de l'espoliació que havia patit —sembla— cap als finals de la Guerra Civil, i de les obres, en envans i portes, que s'hi havien fet aquell darrer any. Per agreujar tot plegat, a algú se li havia acudit de traslladar a l'Arxiu, posteriorment, tots els llibres dels acords municipals i els altres dels segles XVIII i XIX que feia anys que romanien en uns armaris de la saleta del davant de secretaria. Les presses feren que una bona part d'aquests volums quedessin per terra a l'Arxiu, tot i que molts dels prestatges estaven buits. També hi havia apilats els diaris i periòdics locals, setmanaris, butlletins, etc., que s'havien anat guardant i formaven una veritable hemeroteca.[2]

Les publicacions no estaven relligades, només apilades a terra per anys i separades per un cartell de la Festa Major de les Santes doblegat; en canvi, els exemplars de la *Gaceta de Madrid* estaven tots ben aconduïts i posats en els prestatges. Tot plegat era un garbuix de paperassa i d'impresos de tota classe que ja venia d'antic, que em costà molt de destriar i de posar en ordre. M'hi vaig haver de passar molts dies endreçant-ho.

Abans de tot, vaig procurar d'ordenar la documentació en lligalls i els vaig reunir en les subdivisions següents:

0) Obres sobre legislació i jurisprudència
1) Col·leccions de diaris i revistes locals
2) Documents dels segles XIII al XIX
3) Butlletins i diaris oficials
4) Departament Central
5) Secció de Foment
6) Hisenda
7) Governació
8) Intervenció i Caixa
9) Documentació d'organismes creats durant el període 1936-39

A continuació calia fer la classificació del contingut de cada lligall, segons la classe dels expedients o documents que s'hi aplegaven. Per últim va caldre anotar la descripció de cada unitat en unes fitxes on s'indicava la seva localització en les prestatgeries.[3]

En resum, aquell 1941 no vaig fer vacances, sinó que les vaig passar ordenant l'Arxiu. Cal fer constar que la Comissió Municipal Permanent, a la vista d'una memòria que vaig presentar de la feina feta, qualificada com a treball previ i necessari per a una distribució i orientació preliminar de l'Arxiu, va saber reconèixer la meva dedicació i pel juny de 1942 resolgué concedir-me una gratificació de 400 pessetes que vaig cobrar estant a Melilla, on per aquelles dates feia el servei militar.

Acabada la «mili», em vaig reincorporar tot seguit a l'Arxiu. El 8 de novembre de 1943, la Comissió Municipal Permanent em va nomenar «Archivero y encargado de los ficheros municipales», amb caràcter eventual.[4] Cal explicar, abans que res, que aquests «ficheros municipales» eren la reunió de les fitxes que abans hem esmentat. Com que el secretari municipal tenia molt d'interès que es donés preferència a l'ordenació de l'Arxiu Administratiu, abans que l'Històric, per facilitar aquest treball, vaig fer imprimir unes fitxes, en les quals s'anotava el lloc precís de les prestatgeries on es guardava cada expedient o document. Tot plegat amb la finalitat de poder localitzar-los més fàcilment i ràpida. A omplir fitxes, m'hi ajudaren els senyors Andreu Català i Críspulo Gil, el primer dels quals, pel gener de 1942, a la funció que tenia de delineant municipal, se li va reconèixer també la d'arxiver, tal com exercia Ribas, el delineant antecessor seu en aquest càrrec.[5] Aquelles fitxes es van mantenir durant anys, amb algunes modificacions, fins que finalment, al cap dels anys, passarien a ser obsoletes.

Pel març de 1944 acabà el meu pas per a l'Arxiu, en ser destinat al departament que aleshores anomenaven «Central». I és que l'arxiver municipal que exercia el 1936, i que havia hagut de cessar en el càrrec, va voler reingressar a les oficines municipals i demanava reincorporar-se de nou a la plaça d'arxiver.

Malgrat tot, he de reconèixer que el meu pas per l'Arxiu Municipal em va permetre conèixer, d'una manera directa, moltes de les fonts relacionades amb el passat històric de Mataró (llibres d'acords, repartiments del cadastre, llibres de caixa, documentació de marina, etc.) i de reviure sobre el paper molts dels fets històrics esdevinguts anys enrere a la població. D'ací ve que, més tard, aquesta informació em facilités la recerca, l'estudi i la publicació d'algunes estadístiques i nombrosos episodis sobresortints del passat de la nostra ciutat.

Joaquim Llovet

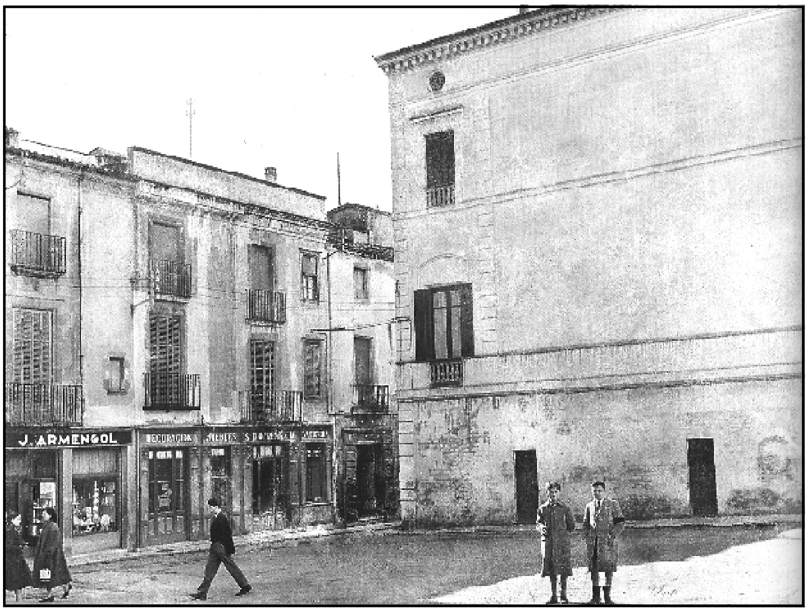

Façana posterior de l'Ajuntament als anys quaranta. Al segon pis i golfa d'aquest costat de l'edifici hi havia l'Arxiu Municipal.

Fons Fundació Iluro. Autor desconegut.

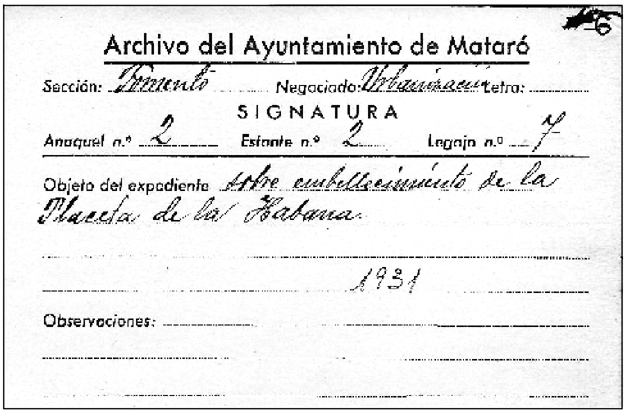

Archivo del Ayuntamiento de Mataró

Sección: Foment Negociado: Urbanisació Letra:

SIGNATURA

Anaquel n.º 2 Estante n.º 2 Legajo n.º 7

Objeto del expediente: Obre embelliment de la Placeta de la Habana

1931

Observaciones:

Model de fitxa de descripció arxivística que va idear Joaquim Llovet per l'Arxiu Municipal.

Addenda 1

No estic pas d'acord amb el que s'exposa a la memòria de la Secretaria Municipal de Mataró, de 1941-1948, en la qual l'arxiver que em succeí l'any 1944 es permeté de qualificar l'arxiu de «cuerpo enfermo por no decir agonizante», de «polvoriento desván de antaño» i de considerar deficients els models de fitxes, entre altres coses.[6] Afirmo que en aquells moments l'Arxiu no estava pas tan descurat. La prova és la gratificació que em va concedir l'Ajuntament per haver iniciat la seva ordenació. Una altra cosa és l'estat en què es trobava la documentació més antiga, l'anomenada «històrica», pel fet que jo tenia instruccions estrictes de limitar-me a l'ordenació de la de caràcter administratiu i més recent.

Addenda 2

Finalment, haig d'aprofitar l'ocasió per a insistir una vegada més sobre la maqueta de la fragata *Santa Maria de la Cabeza*, un model de nau sobre taula giratòria procedent de l'extingida Escola de Nàutica de Mataró, concedida a la nostra ciutat per Reial Ordre l'any 1890 i conservada durant molts anys a l'Arxiu Municipal.

El 1930 fou traslladada a l'immoble que avui ocupa el Museu Municipal, al Carreró. I el 1933 l'Institut Nàutic de la Mediterrània, creat sota els auspicis de la Generalitat, sol·licità la fragata a l'Ajuntament de Mataró per tenir-la al Museu Marítim de Catalunya, aleshores en formació. L'Ajuntament mataroní no autoritzà el trasllat tot al·legant que «en el Museu Municipal de Mataró, [la fragata] és el testimoni d'un passat que no es pot deixar en oblit».[7]

Amb tot, més tard, l'any 1937, en plena Guerra Civil, en reiterar-se novament aquesta petició, la fragata acabà cedida per l'Ajuntament del moment al Museu Marítim de Catalunya en qualitat de dipòsit voluntari *sine die*, bé que reconeixent que l'indicat navili era de «l'absoluta propietat de la corporació municipal de Mataró», i amb la facultat que el seu Ajuntament la pogués retirar lliurement del Museu sempre que ho cregués convenient.[8] Però ja farà vuitanta anys que el model de fragata roman al Museu Marítim de Catalunya, enclavat a les antigues drassanes de Barcelona, on rep l'admiració de tots els visitants.

NOTES:

1.- Marià Ribas entrà com a delineant municipal el març de 1939, el trobem treballant en les obres d'un envà i una porta que es feren a l'Arxiu pel setembre del mateix any. En l'expedient del projecte es fa constar que el mateix Ribas era «el Encargado del Archivo Municipal».

2.- Cristina Ferrés i Puigvert, Secció «Recursos». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 14, juliol 1982, p. 43-45.

3.- Arxiu Municipal de Mataró (=AMM), CEN-0026-46. Agraeixo a Josep Maria Clariana, arxiver recentment jubilat, l'haver-me facilitat les dades d'aquest expedient, amb la memòria dels treballs d'ordenació fets a l'Arxiu municipal.

4.- Nomenament de J. Llovet com a arxiver. AMM, CEN-0026-06.

5.- Nomenament d'A. Català com a arxiver. AMM, CMP 7 gener 1942.

6.- Memòria de la Secretaria General (1941-1948). AMM. AC-3338-17.

7.- Joaquim Llovet, «La maqueta de la fragata de guerra de l'antiga Escola de Nàutica de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 82, abril 2005.

8.- Cristina Ferrés i Puigvert, «Notícia de l'Arxiu Municipal de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 13, abril 1982, p. 44-48.

La soprano mataronina Pilar Adan i Ferrer va morir el 22 de març passat. Marcel Olm, pianista i compositor amb qui formà duo, recordà la seva figura el dia 21 de juliol passat a la capella dels Dolors, en un acte de reconeixement organitzat per l'Associació Amics de ca l'Arenas en col·laboració amb l'Ajuntament de Mataró i el Museu Arxiu. Pel seu interès i també a manera d'homenatge, ens plau transcriure el parlament que Olm titulà "Pilar Adan en el meu record, 50 anys junts pels viaranys de la música". Per raons d'espai, oferim una versió reduïda de la comunicació.

LA SOPRANO PILAR ADAN I FERRER

L'Associació Amics de ca l'Arenas, amb motiu del traspàs de Pilar Adan, organitza aquest acte dedicat a la seva memòria i em convida a prendre-hi part. Certament, ho agraeixo molt. Em causa pregona emoció. Avui els aquí presents, en aquest lloc tan emblemàtic, crec que molt bé podem dir que tres-cents anys d'història de Mataró ens acompanyen.

Puc dir tantes coses de Pilar Adan! En primer lloc, com a persona destaco la gran qualitat humana, el tracte exquisit, natural i educat. Un equilibri emocional que es posava de manifest en tot moment i en qualsevol circumstància. Era, com es diu en música, «un acord perfecte major». Cap dissonància, cap desafinada; mai una sortida fora de to. Impossible tenir amb ella cap desavinença.

En segon lloc, com a cantant, ressalto el fet que la seva veu tenia un color molt càlid, un timbre agradable. I un fraseig que anava d´acord amb ella mateixa. No hi havia cap dissociació entre el seu comportament com a persona i les seves interpretacions com a cantant. Això no passa sempre. Quantes vegades algú ens ha captivat pel seu treball artístic, però el seu tarannà personal no hi té res a veure!

Pilar tingué una formació molt completa. Guanyà el Premi d´Honor de Cant al Conservatori Municipal de Música de Barcelona. Estudià amb Lina Richarte, una reconeguda professora que havia actuat molt al Teatre del Liceu. I també treballà en cursos magistrals impartits a Barcelona per figures de renom, entre les quals Ettore Campoliani i Gino Becchi. I al Mozarteum de Salzburg, assistí a classes amb Erik Werba.

El color de la seva veu i la seva exquisida dicció la feien ideal per a la interpretació del *lied*, o sigui, la cançó. Ja és sabut que el mot *lied* és la paraula alemanya amb la qual és conegut aquest gènere, del qual en vull fer un apunt.

Un concert important tingué lloc a Barcelona, organitzat per una entitat cultural. Era retransmès per Radio Nacional i conduïa el programa un locutor prestigiós, Joan Lluch. Va fer la presentació el Dr. Josep Maria Colomer Pujol, un metge foniatra especialista en la veu que acostumava a fer comentaris sobre els cantants que actuaven al Liceu. I va dir, textualment, el següent: «En l´escena, a vegades, on no arriba la veu, hi arriba la màniga». Hi estic d'acord i m'hi vull referir. La representació, amb la seva aparatositat, la il·luminació, el vestuari, el moviment escènic, etc., exerceix un impacte emocional que pot distreure l'oient de detalls del cant. Però això no passa amb el *lied*. Aquí l´actuació (i, insisteixo, també la seva definició) és «a cuerpo gentil», sense cap artifici: cantant i pianista. I Colomer, en aquella entrevista, afegí que per això molts grans cantants d´òpera han volgut deixar petjada en aquest gènere que tant exigeix.

La base del repertori de Pilar, molt extens per cert, van ser les grans obres de Robert Schumann, Franz Schubert, Richard Strauss, Hugo Wolff i Gabriel Fauré, entre molts altres. I com no! Els nostres compositors: Enric Granados, Eduard Toldrà, Frederic Mompou, Joan Lamote de Grignon, Manuel de Falla... i també un bon recull de cançons populars catalanes, moltes recopilades i harmonitzades per Cristòfor Taltabull i Manuel García Morante, un excel·lent pianista que acompanyà

sempre Victòria dels Àngels quan deixà l´escena i es dedicà al recital. En totes les obres d´aquests compositors, la part de piano està molt ben treballada, no és un acompanyament senzill. En els programes de concert, Pilar també havia inclòs alguna ària d´òpera, però només ho feia quan l´arranjament pianístic comptava amb una adaptació de qualitat.

Pilar va tenir l´encert de mantenir-se sempre en un repertori que fos el més adient a la seva veu i a la seva expressivitat. Va defugir d´interpretar l'anomenada música contemporània.

I sobre aquest punt, voldria fer una consideració. Ja sabem que la música, com la mateixa vida, és evolutiva, dinàmica, mai estàtica. Avui el compositor, com és natural, cerca un llenguatge nou i propi. Però és que avui molts compositors es passen de rosca. Des de principis del segle XX el pedagog austríac Arnold Schönberg va pensar que el llenguatge clàssic ja ho havia donat tot de si, i calia trobar-ne un altre. I arribà a crear el «dodecatonisme», o sigui, i per abreviar, un sistema que trencava per complet amb la melodia. I a partir d´això i fins avui, s´han anat afegint tot un seguit d'«ismes»: atonalisme, serialisme, minimalisme, etc. Quasi podria dir-se que cada compositor ha creat el seu «isme».

És interessant l´opinió de Pau Casals sobre aquest tema. Fa anys que va donar-la i encara té plena vigència. Deia Casals: «Avui el compositor vol fer el que ningú ha fet abans. Cerca l´originalitat a qualsevol preu. Creu que podrà ésser interesant, nou. Oblida que escriure música significa ésser un mateix. I acaba no essent ningú. Aquesta és, al meu entendre, la situació de la gran majoria dels compositors d´avui dia. Una majoria que es perd per camins que no condueixen enlloc».

Explicaré com vaig conèixer la Pilar. Fa molts anys, a Mataró, a la Riera, al costat de la Confiteria Miracle —avui ja desapareguda— hi havien les anomenades Galeries Aymar. I en un dels locals, hi tenia la seu la Delegació de Joventuts Musicals de Mataró. Alguna vegada s´hi donaven petits concerts íntims en els quals nosaltres, joves, hi havíem participat. Allà ens coneguérem.

També, i en aquella dècada dels cinquanta, existia, feia anys, l´Orfeó Mataroní, que era dirigit pel mestre Joan Tutó, reconegut violinista. Pilar va entrar a formar-hi part des de molt jove. Quan l´any 1957 el mestre Tutó deixà Mataró per anar a establir-se a Hondures com a professor de música, Montserrat Castells, persona molt coneguda i apreciada en el món del cant coral, en prengué la direcció, que exercí fins al 1961.

Jordi Arenas m´havia comentat que si la pintura era la seva professió, la música era la seva devoció. Havia fet estudis força avançats amb el mestre Enric Torra. L´any 1951 va entrar, com a cantaire, a l´Orfeó Mataroní. Formació musical i experiència en el cant van fer possible que l´any 1961, quan Montserrat Castells va deixar la direcció, fos ell qui la succeís. Jordi Arenas tenia vers Pilar Adan una veritable consideració. Coneixia les seves qualitats com a soprano. I des d´aquell moment, li donà oportunitat de cantar com a solista.

El primer programa que conservo d´un concert públic com a duo és del gener del 1962. Tingué lloc al Museu Municipal de Mataró. Una part era a càrrec de l´Orfeó i l´altra a càrrec nostre. Des de llavors, han sigut moltíssims els concerts celebrats. A part dels molts que vàrem protagonitzar en indrets de Catalunya, faré una pinzellada dels més importants fora del país, ja que esmentar-los tots resultaria llarguíssim.

Recordo especialment els de Madrid, les Illes Balears, París, Ginebra, Berna i Avignon. El de Ginebra es celebrà al Teatre de la Joventut. Quan ens assabentàrem que hi assistiria públic català que residia en aquella ciutat, Pilar tingué la idea que el bis que sempre s'ofereix al final d´un concert fos la cançó «L´Emigrant», poema de Verdaguer amb música d'Amadeu Vives. En veritat que fou emocionant.

El d´Avignon tingué lloc en una església romànica en la qual ja no se celebrava culte, a l'estil de l'església de Vilabertran, a l´Empordà. L´altar major estava cobert per una bandera catalana -un detall. El programa era molt escollit. Vaig disposar d´un magnífic piano i el concert resultà tot un èxit.

Ja he dit que Jordi Arenas tenia vers Pilar una veritable estima i valorava molt positivament les seves facultats. Quan al 1970 l'Administració de les Santes, amb mossèn Francesc Pou al capdavant, li encarregà dirigir la Missa de les Santes l´any següent, no dubtà gens a incloure-la en el quadre de solistes. Recordem la seva brillant interpretació del «Benedictus», a duo amb el barítón. Tots els 27 de juliol hi cantà, i ho féu fins a l´any 2008. I en dues ocasions va rebre la medalla de l´Administració de les Santes en reconeixement a la seva llarga participació: una de la mà del senyor Francesc Fàbregas i Maldonado, i l'altra de la mà de la seva vídua, la senyora Montserrat Font.

Pilar Adan a l´Auditori del Casal del Metge de Barcelona. Concert de la temporada DIUMÚSICA, celebrat el 15 de març de 1987. Fotògraf Barceló – Barcelona.

Quan morí Jordi Arenas, al cementiri i davant el seu taüt, Pilar tingué la serenitat de cantar, sense cap acompanyament, aquella lletra del poeta mataroní Josep Punsola: «No fa tanta por la mort», poema al qual jo mateix havia posat música. De moltes de les meves composicions per a soprano i piano sobre poemes de Joan Maragall, Sant Joan de la Creu, Josep Punsola, Lluís Gassó, Mn. Pere Ribot, Cristina Kaufmann, Josep Palau i Fabre i d' altres, ella va fer-ne l´estrena.

A algunes composicions d'aquestes les envolta una circumstància especial.

Qui no coneixia a Mataró en Lluís Terricabres, en Terri? Personatge singular, irrepetible. Conreava amb força encert la poesia i alguns del seus treballs eren de molt feliç idea i contingut. Doncs bé. Jo tenia una gosseta de raça pequinesa. L'anomenàvem Nina. Un encant de bestiola; tan prudent, que abans de deixar anar un lladruc, quasi demanava permís. I si alguna vegada li alçàvem la veu per renyar-la d´alguna conducta, no menjava, fins que l'acaronàvem i li parlàvem amb dolcesa. Terri va dedicar-li una poesia molt tendra, «Elegia a Nina», que jo vaig musicar. Pilar va fer-ne l´estrena i la va interpretar en molts concerts. La seva interpretació era tan extraordinària que a la dedicatòria a la partitura, vaig escriure: «A Pilar Adan intèrpret inigualable d´aquesta cançó». Alguna vegada vaig haver d´aclarir al públic que Nina no era cap noia. De Terri també vaig musicar una poesia molt especial, «El Secret», sobre un tema amorós. I una altra, «Infant dolcíssim», escrita quan va néixer el seu primer fill, en Roc. Pilar va estrenar les dues peces.

L´any 1977, Pilar Adan es va casar. El seu marit, Pere Pausas Martínez de Rivas, era persona molt culta i amant de la música. Sempre va donar-li suport en la seva activitat. I moltes vegades ens acompanyava en algun viatge. Malauradament morí l´any 1985. Jo en conservo el millor record. Avui, la seva filla Maria Consol, que tant ha cuidat la Pilar, és aquí amb nosaltres. Li ho agraeixo públicament.

Un altre concert d´interès va ser al Foment Mataroní l´any 1990. Primera part, Schumann i Richard Strauss. Segona part, reconeguts autors

mataronins del segle XIX: Borràs de Palau, Carles Isern, Joaquim Cassadó (el pare del violoncel·lista), Franck Marshall (de pares anglesos però nascut a Mataró) i Nicolau Guanyabens. Vàrem fer abans unes gestions per tal d'enregistrar-lo i publicar-lo amb disc, però no donaren cap resultat.

També participàrem en el cicle DIUMÚSICA, organitzat per Joventuts Musicals, que tenia lloc en el magnífic auditori del Casal del Metge a la ciutat de Barcelona. Jordi Maluquer i Bonet, llavors Director General de Música de la Generalitat, va donar suport a la nostra participació. Jo el coneixia bé: era persona molt apta pel càrrec. Apreciava l´art de Pilar. Havia manifestat públicament: «Quan escolto el seu cant, sempre hi ha música».

Cap al 1990 se´ns presentà una proposta ferma, per part de l´Institut de Cultura Hispànica, per anar a Nova York. Però allò que escriví Ortega i Gasset, «L´home i la seva circumstància», no ens va permetre fer-ho possible. Sempre ens quedà com un interrogant pensar què n´hauria resultat, per a la carrera de Pilar, donar aquell salt…Tal volta hauria servit per consolidar-la a un nivell més alt i fer realitat allò que ningú és profeta a la seva terra?

Un altre concert al Cercle Artístic de Barcelona resultà molt gratificant. Havíem programat una obra del compositor català Xavier Turull sobre un poema de Rosa Leveroni, una reconeguda poetessa catalana: «L´amor incert». Es tracta d´un conjunt de poemes semblants als de la «Vida amorosa d´una dona», de l´alemany Von Chamiso, amb música de Schumann. Per les seves característiques, l´obra anava com anell al dit a la veu de Pilar. Xavier Turull, a més de compositor, era violinista, concertista de prestigi internacional, i havia estat director del Conservatori i vivia a Barcelona. No el coneixíem, ni sabíem la seva adreça. Vàrem aconseguir-la i el convidàrem. Amb sorpresa nostra, va assistir al concert. Ara bé, la sorpresa va ésser per a ell, ja que va confessar haver quedat bocabadat amb la interpretació de Pilar. No s´ho esperava.

A conseqüència de l´incendi del Gran Teatre del Liceu, es posà en marxa una campanya amb el títol «Entre tots l´alçarem». Varen programar-se unes actuacions en plena Rambla, davant la façana del teatre, els dissabtes a les dotze del migdia. Aquestes actuacions al carrer eren una novetat; aplegaven moltíssim públic. Hi prengueren part rellevants figures. No van faltar-hi Montserrat Caballé ni Josep Carreras. Pilar també hi fou convidada, per dues vegades. I amb ella, jo. Però ens semblava que, en plena Rambla, el soroll del trànsit desmereixeria l´actuació. Doncs no. El resultat fou excel·lent. Semblava que el trànsit rodat sabia el que passava i procurava afluixar la marxa. Una personalitat tan coneguda com Roger Alier, musicòleg i crític, dedicà a la seva actuació les millors paraules.

L´any 2002 fou declarat a Catalunya «Any Verdaguer» amb motiu del centenari de la mort del poeta. A la Basílica del Pi de Barcelona tingué lloc un concert multitudinari, amb obres de diferents compositors sobre poemes de Mossèn Cinto. I molts participants. Pilar també hi fou convidada i oferí en estrena una composició meva, escrita per a tres sopranos i orgue. Cantà junt amb Maria Àngels Miró (també solista a la Missa de les Santes durant molt anys) i amb la japonesa Yoko Suzuki.

A Mataró també s´homenatjà Verdaguer. Amb el suport del Patronat Municipal de Cultura i en el marc d´una entitat esportiva, el Centre Atlètic Laietana, que disposa d´una magnífica sala d´actes, amb un excel·lent piano de concert, l´esdeveniment tingué pes específic. El nostre duo hi prengué part junt amb els rapsodes Lluís Jubinyà, Carme Faja i l´escriptor, poeta i professor Albert Pera. El Centre editá un magnífic opuscle, molt ben aconseguit, tant de format com de contingut. Em plau dir que aquest centre, aleshores sota la presidència de Jordi Buscà i Colell, persona intel·ligent i culta, amb el seu equip de col·laboradors, va fer que aquesta entitat prengués moltes vegades la iniciativa de rendir actes d´homenatge a destacades personalitats mataronines: el músic Enric Torra, el dibuixant Manuel Cuyàs, el doctor Vicenç Font i Sastre, el professor Adolf Comeron, entre d'altres. Això honora l´entitat i qui fou el seu President.

L´any 1997, amb la nostra participació i la col·laboració especial de la mezzosoprano Imma Roig (en una obra del programa), el Patronat Municipal de Cultura donà suport a un Concert-Homenatge a la professora mataronina, pianista i també compositora, Conxita Prim —molt coneguda—, que havia mort l´any 1993. Promogueren aquest concert els seus nombrosos deixebles. Celebrat al Teatre Monumental, tingué un gran ressò i omplí per complet la sala. En la primera part interpretàrem obra clàssica. I en la segona, en rigorosa estrena, un conjunt de cançons, de les quals era autora Conxita Prim, sobre poemes de Pilar Sabaté. El musicòleg i periodista Jordi Maluquer, en un comentari a la premsa, les valorà molt positivament.

Pilar Adan també volgué deixar un testimoni més palpable del seu art, i l´any 2001 gravà un CD amb àries d´òpera, totes conegudes i amb acompanyament d´orquestra. Es va presentar a Barcelona i a Mataró. També en aquella ocasió, Roger Alier signà una ressenya al periòdic *La Vanguardia:* «Un art suau sense estridències; d´una veu càlida i estil depurat, prodigat per tot Catalunya».

Les seves actuacions sempre foren molt ben acollides per la crítica. Com a exemple, en citaré unes poques: «Veu de timbre càlid, exquisida musicalitat, magnífica interpretació» (Madrid); «Veu extraordinàriament cultivada, interpretació de nivell altíssim» (Radio Nacional);«Les obres interpretades varen ser-ho amb una expressió i sensibilitat excepcionals» (Ginebra);«Cantant de veu altament suggestiva, que dona a cada frase la seva justa matisació. Impecable afinació» (Mallorca).

El darrer concert públic i amb un programa molt escollit, l'oferírem a Mataró, l´any 2008, en el actes del Mil·lenari de la parròquia de Santa Maria i en el marc de la Capella del Roser. Pilar estava en plena forma i l´èxit fou total.

L´any 2010 l´entitat Amics de la Ciutat de Mataró li preparà un acte de reconeixement per la seva dedicació i contribució al món de la música i per tants anys que havia cantat a la Missa de les Santes. Tingué lloc a la sala del Casal Aliança, que el públic omplí de gom a gom.

Semblaria que després de tants anys d´activitat, hauríem de tenir anècdotes de tots colors per explicar. Doncs no n´hi ha. Mai no vam perdre el tren o l´avió. Mai no es va espatllar el cotxe a mig camí. Mai no ens trobàrem amb cap vaga inoportuna que ens capgirés el viatge. Mai no vàrem haver de cancel·lar cap concert; tots es celebraren en el lloc, dia i hora programats. Amb una sola excepció: a causa d´un fort refredat de Pilar, calgué ajornar-ne un. Però això no és cap anècdota.

Sí que explicaré un detall, per a mi entranyable. En els assajos a casa, a vegades Pilar no era gaire puntual. Resulta que un dia treballàvem una obra de Schubert que a mi m´agrada molt. I tot d´una vaig comentar: «Quan m'arribi l´hora de la mort, m´agradaria deixar aquest món escoltant aquesta música meravellosa». I ella se'm va adreçar dient-me: «No et preocupis, ja te la vindré a cantar». I jo li vaig respondre: «Mentre no arribis tard…».

En el comiat a Barcelona i davant el seu taüt, vaig llegir uns versos del poema «lletra a Dolors» de Miquel Martí i Pol, que ara repetiré perquè també en aquest moment són molt adients:

> Em costa imaginar-te absent per sempre.
> Tants de records de tu se m'acumulen
> que ni deixen espai a la tristesa
> i et visc intensament sense tenir-te.
> (…)
> Tu ja no hi ets i floriran les roses,
> maduraran els blats i el vent tal volta
> desvetllarà secretes melodies;
> (…)
> No tornaràs mai més, però perdures
> en les coses i en mi de tal manera
> que em costa imaginar-te absent per sempre.

A Salvador Espriu li preguntaren si li plauria que el seu pas per aquest món fos recordat com el d´un gran escriptor i poeta. —No! —va contestar—. Prefereixo que se´m recordi com a una bona persona.

No m'equivoco quan afirmo que Pilar Adan, a part de la seva veu exquisida i la seva gentilesa, era, per damunt de tot, una bona persona.

Marcel Olm

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

Acte de col·locació de la placa commemorativa del centenari del naixement de Puig i Cadafalch a la façana de la seva casa natal, al Carreró número 39, el 26 de desembre de 1967. Entre d'altres, hi distingim al P. Joan Herrero (scp.), Jesús Segura, Isidre Puig, president de l'A.A. de l'Escola Pia de Santa Anna, i Pedro Crespo, alcalde de Mataró.

MASMM. Arxiu d'Imatges. Foto: Tomàs Manent

Acte de col·locació de la placa commemorativa del centenari del naixement de Puig i Cadafalch a la façana de la seva casa natal, al Carreró número 39, el 26 de desembre de 1967. Entre d'altres, hi distingim a Pere Rigau, Antoni Navarro, Miquel Coll i Alentorn, i Mn. Narcís Pagès. MASMM, Arxiu d'Imatges. Foto: Tomàs Manent

MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró

Col·labora:

Ajuntament de Mataró

CULTURA MATARÓ

Amb el suport de:

FUNDACIÓ ILURO
MATARÓ

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana